

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Çevre Hukuku ve Ülkede Yaşanan Çevresel Sorunlar

Environmental Law of the Turkish Republic of Northern Cyprus and the Environmental Problems in this Country

*Arş. Gör. Mustafa ERÇAKICA**

Özet

Tüm varlıkların ortak yaşam alanını oluşturan çevre, biz insanlar tarafından her geçen gün biraz daha tahrip edilmektedir. Bu tahribatın önüne geçilebilmesi ve çevrenin korunabilmesi için devletlerin iç hukuk düzenlerinde ve uluslararası hukuk düzeninde birtakım metinler kabul edilmektedir. Ancak çevrenin her geçen gün biraz daha zarar görmesi, bu çabaların başarısıyla ilgili kuşkular uyandırmaktadır. Bu çalışmada ise hedeflenen, uluslararası toplum tarafından devlet olarak tanınmayan ve çevreyi korumaya ilişkin uluslararası hukuk metinleriyle kendisini bağlayamayan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde, siyasi iktidarların kendi inisiyatifleriyle çevreyi korumaya ilişkin olarak yapmak istedikleri hukuksal düzenlemelerin kısa bir şekilde incelenmesi ve yaşanan güncel çevre sorunlarına değinilmesidir. Bu doğrultuda öncelikle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde çevre hukukunda yaşanan gelişmeler incelenmiş, ardından da burada yaşanan çevre sorunlarına önce genel olarak, daha sonra da Karpaz bölgesi özelinde değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Çevre Hukuku, Çevre Hakkı, Çevre Yasası, Karpaz Bölgesi.

Abstract

The environment is the common area of the all living creatures and it is demolished by the human being day by day. In order to prevent this demolition and to protect the environment, many legal regulations are accepted not only in the municipal law systems, but also in the international law system. But, as the environment continues to suffer, the success of these legal regulations is questioned. In this article, it is aimed to shortly evaluate the recent legal regulation attempts about the environment in the Turkish Republic of Northern Cyprus. As it is known, Turkish Republic of Northern Cyprus is an unrecognized state and can not be binded with international law regulations. Therefore, political power tried to make the mentioned regulations

* Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Genel Hukuku Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi.
E-posta adresi: m_ercakica@hotmail.com ve mustafaercakica@beykent.edu.tr

by its own initiative. In addition to these, the recent environmental problems in the Turkish Republic of Northern Cyprus are analysed generally. Lastly, the environmental problems in the Karpasia region are evaluated more particularly.

Keywords

Turkish Republic of Northern Cyprus, Environmental Law, Right to Environment, Environmental Code, Karpasia Region.

GİRİŞ

Çevre tüm varlıkların ortak yaşama alanını oluşturmaktadır. Dünya insanların yaşamlarını sürdürmesine olanak sağlamakta, biz insanların buna cevabı ise çevrede bulunan dengenin doğal düzenini bozmak şeklinde olmaktadır. Günümüzde de hissedilebildiği gibi, çevredeki doğal denge insanların özellikle endüstriyel faaliyetleri sonucunda bozulmaya başlamıştır. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren bu durum fark edilip önlemler alınmaya çalışılsa da, günümüzde çevremizde yaşanan değişiklikler bu çabaların yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

İnsanlığın çevreye verdiği zararlar akıl almaz boyutlara ulaşmıştır. İnsanlar kısa vadeli çıkarlarının ve ekonomik kaygıların peşinde koşarken, delinen ozon tabakası iklimleri değiştirmeye, buzulları eritmeye devam etmektedir. Asit yağmurları nedeniyle sulardaki asit dengesi her geçen gün biraz daha bozulmakta, biyolojik çeşitlilik biraz daha tehdit edilmektedir. İnsanların göz önünde bulundurmadığı acı gerçek, çevrenin tahrip edilmesi sonucunda yaşanabilecek yegane yeri de yok etmeye yaklaşıldığıdır. Bu durum, var olan diğer türler kadar insanları ve gelecek kuşaklarını da tehdit etmektedir.

Çevrenin korunmasına ilişkin harcanan çabalardan biri, devletlerin yasal düzenlemeler ile verilen zararı azaltmaya çalışmasıdır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de son yıllarda çevre ile ilgili mevzuatlarda birtakım değişikliklere gidilmiştir. Bu çalışmanın ana konusunu da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti çevre hukukunda yaşanan güncel gelişmeler ve gündeme gelen çevre sorunları oluşturmaktadır. Bu çerçevede öncelikle genel olarak çevre hakkına değinilecek, ardından da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası'nda konu ile ilgili maddelere ve yapılmak istenen, ancak halk tarafından reddedilen değişikliklere değinilecektir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Çevre Yasası'nın incelenmesi de çalışmanın bir kısmını oluşturmaktadır.

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de burada yaşayan bireylerin faaliyetleri çevreyi olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Bu nedenle önce Kıbrıs'ın kuzeyinde insanlar tarafından çevreye verilen zarardan bahsedilecek, ardından da dünyada ender bulunan yerlerden biri olan Karpaz bölgesi üzerinde ayrıca durulup, buradaki sorunlar irdelenecektir.

I. GENEL OLARAK ÇEVRE HUKUKU VE İLGİLİ KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ MEVZUATI

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nde çevre ile ilgili yasal mevzuatın başında KKTC Anayasası gelmektedir. Bunun yanında, sürdürülebilir çevre ve kalkınma amaçları doğrultusunda, tüm canlıların ortak yaşam alanı olan çevrenin korunması için düzenlenen Çevre Yasası da vardır. KKTC'deki çevre problemlerinde yaşanan artış, çevre ile ilgili yeni hukuksal düzenlemelerin yapılması ihtiyacını doğurmuş, Anayasa'da ve Çevre Yasası'nda bulunan hükümlerde değişiklik yapılması çabaları gündeme gelmiştir. Aşağıda önce genel olarak çevre hakkına değinilecek, ardından KKTC Anayasa ve Çevre Yasası'ndaki düzenlemeler incelenecektir.

A. Çevre Hakkı ve Çevre Hukuku

Çevre hakkı, kişilerin bedensel ve ruhsal yönlerden sağlıklı bir çevre içerisinde yaşamasına ilişkin bir haktır. Bu hak, öznesi genellikle kişi toplulukları olan üçüncü kuşak haklar içerisinde yer aldığı kabul edilen bir insan hakkıdır ve çevrenin kirletilmesini önleme ve korunmasını sağlama yönlerinden aktif statü hakları sınıfına girerken, devletin çevreyi kirletmemesi yönünden ise negatif statü hakları sınıfı içerisinde yer almaktadır. Söz konusu bu hak tüm canlıları ilgilendirmekte, doğal dengenin korunarak gelecek kuşaklara sağlıklı bir çevrenin bırakılabilmesine hizmet etmektedir¹.

Çevre hakkının insanların yaşam kalitelerinin ve sağlıklarının korunmasını sağladığı söylenebilir. Çevre hakkının ve çevrenin korunmasının, kuşkusuz diğer bazı insan haklarıyla da ilgisi vardır. Bu diğer insan haklarına örnek olarak yaşam hakkı, insan onuruna yaraşır bir hayat sürme hakkı, sağlık hakkı, beslenme hakkı gibi haklar sayılabilmektedir. Çevre hakkına saygının gereklilikleri yerine getirilerek insanların beslenme, sağlıklı bir şekilde hayatlarını sürdürme gibi haklarını kullanabilmeleri mümkün olmaktadır². Çevre hakkı sayesinde

¹ Durmuş TEZCAN ve diğ., *İnsan Hakları El Kitabı*, 4. B., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2011, ss. 456-457. Birinci kuşak insan hakları, insanların kazandığı ilk haklardır. Direnme hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, yaşam hakkı gibi haklar bu gruba dahil olan haklardır. İkinci kuşak haklar ise ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan oluşmaktadır. Sanayi devrimini sonrasında ortaya çıkan bu haklar sınıfına, sağlık hakkı, eğitim hakkı gibi haklar girmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan yıkımın ardından gelişen üçüncü kuşak haklar sınıfında ise kendi kaderini tayin etme hakkı ve çalışmanın ana konusunu oluşturan çevre hakkı gibi hakların olduğundan söz edilmektedir. Dayanışma hakkı olarak da adlandırılan üçüncü kuşak haklarının kişiler, gruplar, devletler ve sınıflar arası bir dayanışmayı gerektirdiği belirtilmektedir. Bknz: Zeynep Özlem ÜSKÜL ENGİN, *Birey Kavramının Gelişimi ve İnsan Hakları*, İÜHFİM, C. LXXII, S.1 (2014), ss. 212.

² Malcolm N. SHAW, *International Law*, 6. B., Cambridge, Cambridge University Press, 2011, ss. 847. Çevre hakkını yaşam hakkıyla ilişkilendiren bir diğer görüş için bknz: Erol ÇIÇEK, *İnsan Hakkı Olarak Çevre ve Çevre Hukukuna Hakim Olan Bazı İlkeler*, TBB Dergisi, S.103(2012), ss. 352. Ayrıca Çiçek'in de belirttiği gibi Uluslararası Adalet Divanı'nın Gabcikovo-Nagymaros davasında çevre hakkının yaşam ve sağlık hakkı gibi hakların ayrılmaz bir parçası olduğu belirtmiştir. 1997 tarihli kararın İngilizce metni için bknz: <http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7375.pdf>. (ET: 15 Kasım 2015).

hava, su ve toprak kalitesi korunmakta, bireye, birey topluluklarına ve dolayısıyla devlete yararlar sağlanmaktadır³. Çevredeki doğal kaynaklar kullanılırken, insanların genellikle kısa vadeli ve ekonomik çıkarlarını düşündükleri görülmektedir. Çevrenin bu şekilde tahribatı ise aslında bir insan hakkı olan çevre hakkına zarar vermektedir. Çevreye verilen zarar sonucunda yaşanacak olan ve insanlığı bekleyen tehlikenin büyüklüğü göz ardı edilmektedir.

Sanayileşme ve kentleşme gibi insan faaliyetleri nedeniyle çevre kirlenmektedir. İnsan nüfusunun çok fazla artması da çevrenin kirlenmesine katkı koymaktadır⁴. Çevrenin korunması için kamu kurum ve kuruluşları yanında, bireylere, sivil toplum kuruluşlarına ve çevre örgütlerine önemli ödevler düşmektedir⁵. Bu ödevlerin söz konusu birey veya birey grupları ve devlet tarafından yerine getirilebilmesi için devletler, iç hukuklarında çevreye ilişkin hak ve yükümlülükler tanıma yoluna gitmiştir. Çünkü doğal denge, endüstriyel üretim tarzının benimsenmesinin ardından ciddi ve kalıcı hasarlar görerek bozulmuştur⁶.

Az gelişmiş ülkeler de endüstriyel kalkınma modeliyle ekonomik gelişimlerini sağlamaya başlayınca, özellikle 1960'lardan itibaren, insanlığın çevreye verdiği zararın geri dönülemez olduğu gözle görülür bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Çevreye verilen bu hasarın artık doğanın kendi dinamikleriyle giderilmesi söz konusu değildir, bahsedilen yasal düzenlemelere de bu nedenle ihtiyaç duyulmuştur⁷. Zaten önceleri sağlık hakkının bir uzantısı olarak görülen çevre hakkının, çevresel sorunların hissedilir olmasıyla, çevrecilerin ve bilim insanlarının talepleri doğrultusunda ayrı bir hak olarak yasal düzenlemelere konu olmaya başladığı görülmektedir⁸.

Çevre hakkının, ayrı bir hak olarak kabul edilmeye başlanmasından sonra, bu hakkın öznesinin belirlenmesinin kolay olmayacağı, bu doğrultuda çevreye saygı gösterilmesi arzusunun gerçekleştirilmesi için insan hakları etiketinin kullanılmasının yanlış olduğu da öne sürülmüştür. Çevre hakkı şeklinde bir insan hakkının

³ TEZCAN ve diğ., ss. 457.

⁴ Gülgün TUNA, *Uluslararası Örgütler ve Çevre*, Doğu Batı, Yıl:6, S.24 (Ağustos, Eylül, Ekim 2003), ss. 258.

⁵ Mehmet Semih GEMALMAZ, *Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı ve Türk Düzenlemesi*, İÜHF, C. LII, S.1-4 (1986-1987), ss. 234-235.

⁶ TUNA, ss. 258.

⁷ Doğal denge aslında tüm türlerin kendi işlevlerini yerine getirmelerine bağlıdır. Bu denge normalde doğal afet gibi nedenlerle bozulabilmektedir; ancak doğanın kendi dinamikleriyle yenilenerek dengeyi yeniden kurması mümkündür. Ancak özellikle son 2 yüzyıldaki insan faaliyetleri doğal dengeyi kendi başına düzelemeyecek şekilde bozmuş, çevreyi iklim değişiklikleri, kirlenme, çölleşme, asit yağmurlarıyla yüz yüze bırakmıştır. Ibid., ss. 257.

⁸ Dünya Sağlık Örgütü ırk, din, siyasi düşünce, ekonomik ve toplumsal koşullar ayrımı yapılmadan, tüm insanların sağlıklı bir şekilde yaşama temel hakkına sahip olduklarını kabul etmişti. Çevre hakkı da bu şekilde kabul edilen sağlık hakkı çerçevesinde değerlendiriliyordu. Abdullah UZ, *Türkiye'de Çevre Hakkının Mülkiyet Hakkı ve Özel Teşebbüs Hürriyeti Üzerindeki Etkileri*, Amme İdaresi Dergisi, C. XLI, S.3 (Eylül 2008), ss. 100.

kabul edilmesinin, temel insan haklarına gösterilen saygının yitirilmesine neden olacağı öne sürülmüştür. Bu görüşe göre insan hakları listesine her gün yenilerini eklemek, çok daha temel nitelikteki diğer insan haklarının önemini yitirmesine neden olacaktır. İnsan hakları listesi bir grubun çevrenin korunması arzusunun, diğer bazı insanların başka birtakım değerlere saygı gösterilmesi isteğinin eklenmesiyle uzarsa, insan hakları için gösterilmesi gereken özen ve ilgi azalacaktır⁹.

İnsan haklarının amacı, insanlık değerinin korunmasına yardımcı olmaktır. Sağlıklı bir çevrede yaşamak, insanlık değerinin korunmasına yardımcı olduğu için, bir insan hakkı olarak çevre hakkının var olduğu da kabul edilmelidir. Günümüzde artık bir insan hakkı olarak genel kabul gören çevre hakkının öznesinin ise yaşayan ve gelecek kuşakta yaşayacak olan insanların tümü olduğu belirtilmektedir¹⁰.

Çevre hakkının öznesinin şu anda yaşayan ve gelecekte yaşayacak olan kuşakların olduğunu söylemek¹¹, şu anda yaşayan insanların, gelecek kuşakların çevre hakkını da gözetmeleri yükümlülüğü altında olduğunu kabul etmeyi gerektirecektir. Gerçekten de gelecek kuşakların, bugün yaşayan insanlar tarafından gözetilmesi gereken bir çevre hakkı var mıdır?

⁹ İlgili tartışma için bkz: Ibid. ss. 101. Ancak şu anda insanların yaşayabileceği tek alan olan ve hızla geri dönülemez zararlar verilen çevreye ilişkin hakların, diğer birçok haktan daha fazla önem taşıdığı ortadadır.

¹⁰ Çevre hakkı ile ilgili bu tartışmanın ayrıntıları için bkz: Ibid. Gemalmaz ise sağlıklı bir çevre içinde yaşamının, bir hak statüsünde olduğunu şu şekilde açıklamıştır: Sağlıklı bir çevrede yaşayabilmek için, buna ilişkin bir korunma mekanizmasının bulunması gerekmektedir. Bu şekilde, çevreye ilişkin talep ve görevler de bir koruma/korunma sistemine dahil olmalıdır. Bu durum, aslında temel hakların korunmasında da benzer koruma/korunma mekanizmalarıyla işlemektedir. Demek ki, çevre hakkı bir insan hakkı olarak vardır. GEMALMAZ, ss. 234. Ayrıca Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 24. maddesinde çocukların sağlık düzeylerinin korunabilmesi için temiz bir çevrede yaşamasının önemi vurgulanmaktadır. Çiçek, bu maddeyi konu ile ilgili en bağlayıcı ifade olarak değerlendirmektedir. ÇİÇEK, ss. 354.

¹¹ Bu noktada insanı merkez olarak kabul ederek çevreye yaklaşmanın yanlışlığını belirten görüşlerin de olduğuna değinilmelidir. Buna göre, çevre hakkının öznesini sadece insanlar olarak kabul etmek yanlıştır ve diğer canlıların da böyle bir hakka sahip olduğu görüşü benimsenmelidir. Günümüzde çevre ile ilgili yaşanan sorunlar sadece bugün yaşayan ve gelecekte yaşayacak olan insanları değil, diğer tüm canlı varlıkları da ilgilendirmektedir. Sadece insanın çevre içerisindeki yerinin tartışılması ve tüm konularda insanı ölçü alarak düşünce sistemleri oluşturulmuştur. Bunun sonucunda ise diğer canlılar için pek az koruma mekanizması yaratılmış, çevrede de büyük tahribatlar meydana gelmiştir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulursa, çevre konusunda yeni bir yaklaşım benimsenmesi ve bu yaklaşımda bütün canlılara eşit değer verilmesi gerekliliği ortaya çıkacaktır. Necmettin ÖZERKMEN, *İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına*, AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. XLII, S.1-2 (2002), ss. 168-169. Benzer şekilde Cullinan da, çevre ile ilgili konularda insan odaklı yaklaşımdan uzaklaşılması gerektiğini belirttiği gibi, insanların gerçek kanun koyucunun kendilerinin değil evrenin olduğunu kabul etmelerini gerektiğini de savunmaktadır. Çünkü etrafındaki her şeyi yönetme çabası içinde olan insan, çeşitliliği, farklılığı bozmuştur ve bu da çevre için zararlıdır. Oysa insanı üstün gören anlayıştan vazgeçildiği ve her şeyi yönetme çabası içine girilmediği takdirde, evrende bulunan her şeyin uyum içindeki "ortak dansı" başlayacak, bu da çevreyle daha uyumlu bir yaşama yol açacaktır. Konu ile ilgili ayrıntılı açıklama için bkz: Cormac CULLINAN, *Vahşi Hukuk*, çev.: Meral GÜNEŞDOĞMUŞ, 1. B., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, ss. 114-117.

Gelecek kuşakların çevre hakkının olduğunu savunanlar, bu gelecek kuşaklardaki insanların da, günümüzde yaşayan insanlar gibi birer kişi olacaklarını, bu nedenle de aslında ahlaki varlıklar olduğunu kabul etmektedir. Bunun sonucunda, onlara karşı da ödev ve yükümlülüklerimizin olduğu ve haklarının ahlaken yok sayılmaması gerektiği öne sürülmektedir. Ancak bunu savunanlar, örneğin gelecek kuşakların çevre hakkı ile bugünkü kuşakların kalkınma hakkı çatıştığında, hangisinin üstün tutulması gerektiği sorusuna bir cevap vermemektedir¹².

Gelecek kuşakların çevre hakkının olduğunu savunanlar, bunu desteklemek için başka olgular da ileri sürmektedir. İnsan haklarına ilişkin birçok uluslararası hukuk metniyle, tüm insanların onurları ve haklarının eşitliği korunmaktadır. Bu sözleşmelerle insan haklarının korunmasının yeryüzündeki tüm alanlara ve tüm zamanlara yayılması amaçlanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da, söz konusu belgeler sadece yaşayan kuşakların haklarını korumamakta, gelecek kuşakların hakları için de söz konusu korumayı sağlamaktadır. Dolayısıyla sadece bizim değil, yakın ve uzak gelecekte yaşayacak olan kuşakların da çevre hakkı bulunmakta ve özellikle uluslararası hukuk metinleriyle korunmaktadır¹³.

Konuyla ilgili olarak Uluslararası Adalet Divanı'nın da bir kararında belirttiği görüşüne yer vermekte fayda vardır. Divan, Nükleer Silahların Tehdidi veya Kullanılmasının Hukukiliği ile ilgili Danışma Görüşü'nde gelecek kuşakların çevre hakkı olduğunu kabul ettiği görülmektedir. Divan ayrıca kararında devletlerin kendi yetkilerini kullanabildikleri alanlar ve bu alanlar dışında kalan bölgelerdeki faaliyetlerin çevreye zarar vermemesine dikkat etmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁴.

¹² Şule ŞAHİN CEYLAN, *Gelecek Nesillerin Haklarına Gewirth Formülü: Bireyden Topluma Doğru*, İÜHFİM, C. LXXII, S.1 (2014), ss. 293-294. Günümüzde 'kalkınabilmek' için çevreye birçok zarar verilmiş, doğal denge bozulmuştur. Bunun sonucunda da gelecek kuşakların sağlıklı bir çevrede yaşama hakları zaten büyük ölçüde engellenmiştir. Bu durumda aslında artık böyle bir çatışma içerisine girip, gelecek kuşakların çevre hakkı karşısında bugünkü kuşakların kalkınma hakkına üstünlük tanıma lüksü kalmadığını kabul etmek gerekmektedir.

¹³ Ibid., ss. 296. Gelecek kuşakların çevre hakkının bulunduğunu ve buna saygı duyulması gerektiğini kanıtlamak için John Rawls'un bilgisizlik peçesi kuramı da kullanılabilir. Bilgisizlik peçesi, temel olarak insanlardan, başkalarıyla ilgili konuları düşünürken, kendilerinin içinde bulunduğu durumu, toplumsal konularını, doğal yeteneklerini ve kişisel tercihlerini göz ardı etmelerini gerektirir. Bu sayede, insanlar kendilerini diğer kişilerin yerine tam olarak koyabilecek ve en doğru şekilde düşünebilecektir. Bilgisizlik peçesi çevre hakkı bakımından şu şekilde uygulanmaktadır: Çevre hakkı bakımından, insanlar, bilgisizlik peçesi ardından bakıp, kendilerini gelecek kuşakların yerine koyduğunda, onlar da başkaları yüzünden zarar görmüş bir çevrede yaşamaya mecbur, dezavantajlı bir kuşağın üyesi olmak istemeyeceklerdir. Bu durumda, bugün yaşayan kuşakların, gelecek kuşakların çevre hakkını da, insan haklarına ilişkin uluslararası hukuk metinleri gibi, mekansal ve zamansal olarak kendileriyle eşit biçimde korumalı, kendi kuşaklarını çıkarlarını korumak için, sonraki kuşakların çevre hakkını feda etmemelidir. Bilgisizlik peçesi ve çevre hakkı bakımından uygulanmasına yönelik ayrıntılı bilgi için bkz: John RAWLS, *A Theory of Justice*, Cambridge, Harvard University Press, 1999, ss. 118-123.

¹⁴ İlgili Uluslararası Adalet Divanı kararı için bkz: <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf> (ET: 15 Kasım 2015).

Çevrenin korunması için devletlerin tek başlarına gösterdikleri çaba yeterli olmayınca, konunun uluslararası düzeyde, bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ihtiyacı doğmuş; bu konuya ilişkin olarak birçok uluslararası hukuk metni doğmuştur. Bu metinlerin başlangıcı olarak değerlendirilen Stockholm Deklarasyonu¹⁵, 1972 yılında Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Çevresi Konferansı çerçevesinde kabul edilmiş olup, temel insan haklarından ve bunun da ötesinde yaşamdan faydalanabilmek için çevrenin önemine vurgu yapmaktadır¹⁶.

Konuyla ilgili uluslararası hukuk metinleri doğrultusunda devletler, iç hukuklarında anayasal veya yasal düzenlemeler yürürlüğe sokmak zorunda kalmıştır. Bunun yanında, kişilerin sağlıklı bir çevrede yaşayabilmeleri için, çevre ile ilgili konularda karar alma süreçlerine katılabilmeleri, bilgi alma haklarını kullanabilmeleri ve çevresel etki değerlendirme (ÇED) raporları olarak adlandırılan raporların hukuksal açıdan etkilerinin güçlendirilmesi gerekmektedir¹⁷.

1991 yılında Sınırışan Çevresel Etki Değerlendirilmesi Sözleşmesi'nde¹⁸ yukarıda belirtilenler ispatlanırcasına, bireylerin çevre konularına katılımının gerekliliğinin altı önemle çizilmiştir¹⁹. Çevrenin korunabilmesine ilişkin en elzem uluslararası hukuk metinlerinden bir diğeri ise Çevre Alanında Bilgiye Ulaşma, Kamunun Karar Sürecine Katılımı ve Yargısal Başvuru Yollarına İlişkin Aarhus Sözleşmesi'dir. 1998 tarihli bu sözleşmede çevre ile ilgili bilgi edinme hakkının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Sözleşmede halkın çevre ile ilgili karar alma sürecine katılma yetkisinden bahsedilmektedir. Sözleşmeye göre, sivil toplum kuruluşları ve halkın bu süreçteki varlığı büyük önem taşımaktadır²⁰.

Çevre hakkının korunması açısından önemli bir unsur olan ÇED, dünyada geniş bir uygulama alanı bulan ve devletlerin iç hukuk mevzuatlarında yer alan teknik bir araçtır. ÇED, çevre üzerinde önemli etkiler doğurabilecek faaliyetlere ilişkin projeleri, henüz planlanmaları aşamasından başlayarak inşaat, işletme ve sona erdirilmesinden sonra ortaya çıkabilecek etkilerinin incelenmesidir. Bu inceleme, proje hakkında karar alınmadan önce bilimsel yöntem ve tekniklerle yapılmakta, projenin hayata geçirilmesiyle ortaya çıkabilecek olumsuz etkilerin önlenmesi ve gerekli tedbirlerin belirlenmesi, projenin tüm

¹⁵ Stockholm Deklarasyonu'nun metni için bkzn: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503> (ET: 6 Aralık 2015).

¹⁶ TUNA, ss. 257-258. Konu kapsamından şaşmamak adına, bu konuda önemli olan tüm uluslararası hukuk belgelerine değinilmeyecektir. Ancak ilgili metinlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkzn: ÇİÇEK, ss. 352-357.

¹⁷ TEZCAN ve diğ., ss. 456.

¹⁸ Sınırışan Çevresel Etki Değerlendirilmesi Sözleşmesi'nin metni için bkzn: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/documents/legaltexts/Espoo_Convention_authentic_ENG.pdf (ET: 6 Aralık 2015).

¹⁹ SHAW, ss. 847-848.

²⁰ İlgili sözleşmenin İngilizce metni için bkzn: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf> (ET: 15 Kasım 2015).

uygulama aşamalarında bu etkilerin ve tedbirlerin izlenmesi ve denetlenmesi hedeflenmektedir. ÇED'in tek başına bir karar verme süreci olmadığına altı çizilmesi gerekmektedir. ÇED karar verme süreci ile birlikte gelişen ve bu süreci destekleyen, daha sağlıklı karar verme olanağı sunan bir işlemdir²¹.

Çevre hukukuna hakim olan ve doktrinde üzerinde durulan ilkelere de değinilmesi gereklidir. Üzerinde durulan ilkelerden birisi, sürdürülebilir kalkınma ilkesidir. Sürdürülebilir kalkınma, gelecek kuşakların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve bugün yaşayan kuşakların ihtiyaçlarının karşılanması arasındaki dengeyi sağlayan kalkınma şekli olarak tanımlanabilmektedir. Devletlerin geçmişte başlayıp bugün sürmekte olan faaliyetlerinin de sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun bir şekilde devam etmesi gerekmektedir²².

Rio Deklarasyonu'nun 15. ilkesinde ise bir başka ilkenin, ihtiyatlılık ilkesinin yer aldığı görülmektedir. Buna göre, çevreyi korumak için gereken ihtiyatlı yaklaşım, devletlerin sahip oldukları kabiliyetlerine göre ve geniş olarak uygulanacaktır. İhtiyatlılık ilkesi gereğince ciddi ve geri dönüşü olmayan hasar tehlikesinin var olduğu durumlarda, tam bir bilimsel kesinliğin olmaması, çevrenin kirlenmesinin önlenmesinin bir nedeni olamayacaktır²³.

Çevre hukuku ile ilgili diğer önemli ilkelerden birisi de önleme ilkesidir. Buna göre çevre ile ilgili bir sorunun ortaya çıktıktan sonra çözülmesi yerine, ortaya çıkmaması için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir²⁴. İşbirliği ve eşgüdüm ilkesine göre ise yukarıda değinilen uluslararası hukuk metinlerinin de belirttiği gibi, çevre sorunları ve çevreye ilişkin karar alma süreci ile ilgili olarak devlet yetkililerin yanında, yerel idareler, sivil toplum örgütleri, özel işletmeler ve halkın da katılımının sağlanması gerekmektedir. Katılım ilkesi de yine bireylerin çevre ile ilgili karar alma ve uygulama süreçlerine dahil olmasını gerektirmektedir²⁵. Kirlenme öder ilkesi ise özetle ortaya çıkan kirliliğin bedelinin, buna yol açanlara ödettirilmesi olarak tanımlanabilmektedir²⁶.

²¹ Ahmet M. GÜNEŞ, *Çevre Hukuku Açısından Stratejik Çevresel Değerlendirme*, TBB Dergisi, S.91 (2010), ss. 34.

²² ÇİÇEK, ss. 362.

²³ İlgili deklarasyonun Türkçe metni için bkz: http://www.kibris.net/kktc/kurumlar/lefkecd/rio_deklarasyonu.htm (ET:15 Kasım 2015). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından olan ve ihtiyatlılık ilkesiyle ilgili bulunan Demir ve Baykara Türkiye'ye karşı kararının İngilizce metnine ulaşmak için bkz: [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-89558#{"itemid":\["001-89558"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-89558#{) (ET: 15 Kasım 2015).

²⁴ Ezgi ÇERÇİ, *Çevre Hukukunun Temel İlkeleri*, Anahtar, Haziran 2011, ss. 20.

²⁵ Ibid., ss. 21.

²⁶ Ancak bu ilkenin görüldüğünden daha karmaşık olduğu, hangi kirliliklerin hangi sonuçlarının ve nasıl ödettirileceğinin büyük bir sorun teşkil ettiği de ileri sürülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Nükhet TURGUT, *Kirlenme Öder İlkesi ve Çevre Hukuku*, AUHFD, C. XLIV, S.1-4(1995), ss.619.

Çevre hukukuyla ilgili bir çerçeve oluşturulmaya çalışıldıktan ve üzerinde durulan ilkeler belirlenmeye çalışıldıktan sonra, takip eden kısımda KKTC'nin iç hukukundaki mevzuat incelenmeye çalışılacaktır.

B. KKTC Anayasası'ndaki Düzenlemeler ve Değişiklik Önerileri

KKTC'de yukarıda önemi vurgulanan ÇED raporlarının hukuk sistemine oldukça geç sokulduğu bilinmektedir. KKTC tanınmamış bir devlet olduğu için, herhangi bir konuda olduğu gibi, çevre ile ilgili konularda da uluslararası antlaşmalara taraf olamamaktadır. Ayrıca aşağıda ayrıntılarıyla inceleneceği gibi KKTC'de bireylerin çevre ile ilgili karar alma mekanizmalarına katılma konusunda sıkıntıları vardır. Yine de son dönemde KKTC devletinin kendi iradesiyle, çevre ile ilgili modern yasal düzenlemelere yaklaşmak için iç hukukunda yaptığı veya yapmak istediği birtakım yasal değişiklikler olduğu bilinmektedir. Çalışmanın bu bölümünün devamında incelenecek olan konular da KKTC iç hukukunda bu konuda yaşanan gelişmelerdir.

Çevre hakkı, bir hak olarak kabul edildikten sonra devletler, uluslararası antlaşmaların da etkisiyle, anayasalarında bu hakka ilişkin hükümlere yer vermeye başlamıştır. Dolayısıyla ulusal mevzuatlarda öncelikle anayasalarda çevre hakkıyla ilgili soyut ve genel düzenlemelerin yapıldığı, anayasanın altında yer alan mevzuatlarda ise konuyla ilgili ayrıntıların düzenlendiği görülmektedir²⁷. KKTC Anayasası'nda da bu hakka ilişkin bazı düzenlemeler bulunmaktadır.

KKTC Anayasası'nın²⁸ 40. maddesinin 1. fıkrasına göre herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı bulunmaktadır²⁹. Söz konusu maddeye göre gerçek veya tüzel kişilerin herhangi bir amaca dayanarak, insan sağlığını bozacak veya deniz varlıklarını tehlikeye düşürecek nitelikteki sıvı, katı ve gaz maddelerin denize, baraja, göle veya dereye akıtması veya dökmesi mümkün değildir. Yine aynı madde, çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevrenin kirlenmesini önlemek gibi görevleri, devlete, gerçek ve tüzel kişilere yüklemektedir. Bu durumda KKTC Anayasası'na göre çevre hakkının vatandaşlık bağı aranmaksızın herkese ait olduğunu belirtebiliriz³⁰. Anayasanın 37. maddesine göre ise devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek için gerekli önlemleri almalıdır. 38. madde kıyıların, devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğunu ve yalnız kamu yararına kullanılabileceğini belirtir. 39. maddeye göre ise devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtlar ile

²⁷ UZ, ss. 106.

²⁸ KKTC Anayasası'nın metni için bkz: <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa.aspx> (ET: 9 Mart 2015).

²⁹ Belirtilen madde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. maddesinin 1. fıkrasıyla aynıdır.

³⁰ Tufan ERHÜRMAN, *Çevre Davalarında 'Menfaat İhlali': Danıştay ve KKTC Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, AUHFD, C. LX, S.3 (2011), ss. 452.

doğa varlıklarının korunmasını sağlar; devletin bu amaçla düzenleyici, destekleyici ve özendirici önlemleri alma yükümlülüğü vardır³¹. Ayrıca 57. maddeye göre devlet, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde almalıdır.

2014 yılında KKTC Anayasası'nda birtakım değişiklikler yapılması için KKTC Cumhuriyet Meclisinde çalışmalar başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda hazırlanan Anayasa taslağı halk oylamasına götürülmüştür. 29 Haziran 2014 tarihinde yapılan halk oylaması sonucunda söz konusu değişiklikler halk tarafından reddedilmiştir³². Söz konusu değişikliklerin yer aldığı tasarı metninde çevre hakkı bakımından önemli gelişmeler yapılmaya çalışılmış, tasarının reddi bu açıdan önemli bir ilerlemenin sağlanmasını engellemiştir.

³¹ KKTC'nin Mağusa şehrinde Venedikliler döneminde yapılmış, önemli kültürel değerlere sahip bir eser niteliğinde olan tarihi surlar bulunmaktadır. Denize oldukça yakın olan bu sur duvarlarında doğa koşulları nedeniyle zamanla aşınma olmuştur. Burada başlatılan restorasyon yanlış malzemelerle yapılmış ve tarihi surun aşınan bir bölgesine beyaz tuğlalarla duvar çekilmiştir. <http://www.kibristime.com/kibris/tarihi-surlara-beyaz-duvar-h34751.html> (ET: 19 Mart 2015). Devletin tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtlar ile doğa varlıklarının korunmasını sağlamak gibi bir yükümlülüğü anayasa tarafından ortaya konulmuşken, Mağusa Surlarına olarak anılan bölgedeki surların başına gelenler bu noktada dikkat çekicidir.

³² Anayasa değişikliklerini içeren yasa önerisinin tam metni için bknz: http://www.turkhukuksitesi.com/makale_1780.htm (ET: 6 Aralık 2015). "KKTC Anayasa Değişiklik Önerisinin Tam Metni" başlıklı makalenin tüm hakları yazarı Tufan Erhurman'a aittir ve makale, yazarı tarafından Türk Hukuk Sitesi (<http://www.turkhukuksitesi.com>) kütüphanesinde yayınlanmıştır.

29 Haziran 2014 tarihindeki halk oylaması sonucunda gerçekleştirilmek istenen değişiklikler için halk yüzde 62.16 oranında hayır, yüzde 37.84 oranında evet demişti. Aslında çevre hakkına dair hükümler dahil olmak üzere, birçok konuda olumlu yenilikler içeren bu değişiklik metninin reddedilmesinin nedeninin, öncelikle değişikliğin ardından kazanımların ne olacağını halka anlatılmamasına bağlandığı görülmektedir. Bunun yanında, KKTC Anayasası'nın geçici 10. maddesinin de değişikliğe uğramayacak olması halkın önemli bir bölümünde hayal kırıklığı yaratmıştır. "*Değişmesi gereken en önemli noktanın değiştirilmediği*", bu nedenle değişikliklere hayır denilmesi gerektiği kanısının birçok kesimde uyandığı şeklinde görüşler de ortaya atılmıştır. <http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/35/news/137084> (ET: 30 Nisan 2015).

Bu durumda halkın anayasa değişikliklerini reddetmesinin nedenini, büyük çoğunluğun bu değişiklikleri beğenmemesi şeklinde değil, yetersiz bulması şeklinde özetlemek yanlış olmayacaktır. KKTC Anayasası'nın geçici 10. maddesi "Savunma ve İşbirliği" başlığını taşımakta olup, şu şekildedir: "*Kıbrıs Türk halkının savunması ve iç güvenliği ile milletlerarası durum gerektirdiği sürece bu Anayasanın 117. maddesinde yer alan kurallar yürürlüğe girmez. Anayasa yürürlüğe girdiği tarihte dış ve iç güvenliğinin sağlanmasında kullanılan bütün kuvvetlerle, bunlara ilişkin olarak uygulamada olan usul ve hükümlerin ve bu konularda kabul edilmiş ve edilecek işbirliği esaslarının uygulanmasına devam olunur.*" İlgili hüküm, KKTC halkının bağımsızlığını zedeleyen bir unsur olarak kabul görmekte, bu nedenle eleştirilere maruz kalmaktadır. Ancak Cumhuriyet Meclisi'ndeki 4 siyasi partiden ikisinin (Ulusal Birlik Partisi ve Demokrat Parti) genel başkanları geçici 10. maddenin değiştirilmesine karşı olduklarını açıklamış, bu nedenle değişiklik önerilerinin halka sunulması için gereken 34 milletvekilinin olumlu oyunun sağlanabilmesi için, bu maddeye ilişkin bir değişiklik önerisine yer verilmemiştir. <http://www.tufanerhurman.com/anayasa-degisikligi-ve-gecici-10uncu-madde/> (ET: 30 Nisan 2015). Değişikliklerin ardından elde edilecek özellikle çevre ile ilgili kazanımların ve geçici onuncu madde ile ilgili durumun halka daha iyi anlatılarak, anayasayı değiştirme çabasına yeniden girilmesinde bir engel bulunmamaktadır.

Anayasa'nın yukarıda birinci fıkrasına değinilen 40. maddesinin 2. fıkrasına göre, gerçek veya tüzel kişilerin, hiçbir amaçla, insan sağlığını bozacak veya deniz varlıklarını tehlikeye düşürecek nitelikteki sıvı, gaz ve katı maddeleri denizleri, barajları, gölleri veya dereleri kapsayan su alanlarına akıtması veya dökmesi yasaktır. Bu fıkra tasarı metninde çevreyi kirletecek olan sıvı, gaz ve katı maddelerin çevreye dökülmesini tamamen yasaklayacak şekilde değiştirilmiş, sadece su alanları değil, tüm alanlar anayasal koruma altına alınmıştır.

KKTC Anayasası'nın yukarıda belirtilen maddesinin mevcut 3. fıkrası, "[ç]evreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin, gerçek ve tüzel kişilerin ödevidir" şeklindedir. Bu fıkradaki düzenlemeye göre, çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevrenin kirlenmesini önlemek görevleri vatandaşlık bağından bağımsız olarak tüm gerçek ve tüzel kişiler ile devlete yüklenmiştir³³. Bu durum olumlu bir özellik taşısa da, gerçekleştirilmek istenen değişikliklerdeki ilgili düzenleme daha da ileriye taşınmak istenmiş ve 3. fıkra "[ç]evreyi geliştirmek, çevre sağlığını ve biyolojik çeşitliliği korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin, gerçek ve tüzel kişilerin ödevidir. Herkes, çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını ve biyolojik çeşitliliği korumak ve çevre kirlenmesini önlemek amacıyla yetkili makamlara başvurma ve dava açma hakkına sahiptir" şeklinde düzenlenmiştir.

Yapılmak istenen değişiklikle öncelikle, biyolojik çeşitlilik anayasal koruma altına alınacak, çevrenin korunması Anayasa tarafından gerçek ve tüzel kişiler ile devlete yüklenmiş bir ödev olacaktır. Tasarı metninde insan sağlığı, biyolojik çeşitlilik ve çevre açısından tehlike oluşturacak fiillerin gerçekleştirilmesi durumunda herkese yetkili makamlara başvurma ve dava açma hakkı tanınacaktı. Bunun yanında yasama organının bu tip eylemleri suç olarak düzenleme yükümlülüğü olacaktır. Bu durumda yürütmenin, idarenin ve başsavcılığın da bu suçları takip etme ve olayı yargıya taşıma yükümlülüğü bulunacaktı³⁴.

Yapılmak istenen söz konusu değişiklik, sadece vatandaşa dava açma hakkını getirmekle yetinmiyordu. Bu değişikliğin ardından, KKTC'de yaşayan herkes, vatandaşlık şartına tabi tutulmaksızın, çevreyi, biyolojik çeşitliliği korumak ve çevre kirlenmesini önlemek adına yetkili makamlara ve mahkemelere başvurabilecekti. Fırat ve Kiraz, bu noktada yürürlükte bulunan anayasa maddesinin kirleten öder ilkesini barındırmadığı için, bireylerin ve örgütlerin dava açmasının önünün keşildiği görüşündedir. Halk oylamasında reddedilen değişikliklerde, kirleten öder ilkesine açıkça yer verilmesinin yanında, bireylerin ve sivil toplum örgütlerinin mahkemelerde dava açmasının önü de açılmak istenmişti³⁵.

³³ ERHÜRMAN, ss. 452.

³⁴ <http://www.yeniduzen.com/Haberler/haberler/cevreye-anayasal-koruma/39151> (ET: 10 Mart 2015).

³⁵ Altay FIRAT ve Aşkın KIRAZ, *Kuzey Kıbrıs'ta Çevre Olgusunun Hukuksal Mevzuattaki Yeri ve Değişim Süreci*, Akademik Platform, ss. 1038.

Reddedilen Anayasa değişikliklerinde, dava açabilmek için vatandaşlığın önem taşımadığı gibi, bunun da ötesinde, dava açmak isteyen bir kimsenin nerede yaşadığı da önem taşımayacaktı. Örneğin KKTC sınırlarının bir ucunda yaşayan bir kimse, diğer uçta gerçekleştirilen ve çevre sağlığını ve biyolojik çeşitliliği tehdit edeceğini düşündüğü her türlü girişim aleyhine yetkili makamlara başvurabilecek ve dava açabilecekti. Ayrıca çevrenin geliştirilmesi için yapılması gerekenlerin yapılmaması durumunda da yetkili makamlara başvurulabilecek ve idari dava açılacaktı³⁶. Burada dava açabilmek için tehdidin yeterli olacağını belirtmesi, mutlaka bir zararın oluşmasının aranmayacağını düşündürmektedir. Bu durum ise, yapılmak istenenin ihtiyatlılık ilkesinin iç hukuka kazandırılması şeklinde yorumlanabilecektir.

Getirilmek istenen ve yukarıda belirtilen değişikliklerin yanında, tasarı metnine, günümüzde yürürlükte olan metinde bulunmayan bir fıkra daha eklenmişti: "*Devlet, çevre ile ilgili tüm faaliyetlerini, kirleten öder, önleyicilik ve katılımcılık ilkeleri çerçevesinde yürütür.*" Ayrıca 40. maddenin "[d]evlet, milli parklar oluşturulması amacıyla gerekli önlemleri alır" şeklindeki 4. fıkrası, tasarı metninde "[d]evlet, milli parklar oluşturulması ve milli parkların korunması amacıyla gerekli önemleri alır" olarak değiştirilmişti. Getirilmek istenen bu düzenlemeyle, milli parkların zarar görmesinin önleyicilik ilkesine dayanarak engellenmesi istenmekteydi.

Tasarı metninde yer alan ve devletin çevre ile ilgili faaliyetlerini kirleten öder, önleyicilik ve katılımcılık ilkelerine göre yürütmesini öngören ek fıkradaki düzenlemeler de çevre hukuku ile ilgili güncel metinlerdeki düzenlemeleri yakından takip eden bir gelişme olacaktı. Önleyicilik ilkesi ile özellikle çevrenin kirlenmesi ihtimalinin olduğu durumlarda açılacak olan davaların, çevrenin henüz kirlenmemiş olması nedeniyle, mahkemelerce reddedilmesinin önüne geçilmek istenmişti³⁷. Bunun yanında milli parkların oluşturulması yanında, korunması için gerekli önlemlerin alınması yükümlülüğünün de devlete yüklenmesi ve bunun anayasal bir zemine oturtulması çevre açısından olumlu bir gelişme olacaktı³⁸.

C. KKTC Çevre Yasası ve Çevrenin Korunması

KKTC Anayasası'ndaki düzenlemeler dışında, çevre hakkına ilişkin en ayrıntılı düzenlemelerin bulunduğu yasa, KKTC Çevre Yasası'dır.

KKTC Çevre Yasası'nın 1997 yılında yapıldığı, 2012 yılında ise değiştirildiği görülmektedir. KKTC Çevre Yasası'nın³⁹ söz konusu değişikliklerden

³⁶ <http://www.yeniduzen.com/Haberler/haberler/cevreye-anayasal-koruma/39151> (ET: 10 Mart 2015).

³⁷ <http://www.tufanerhurman.com/anayasa-degisiklik-onerisi-madde-gerekceleri/> (ET: 10 Mart 2015).

³⁸ FIRAT ve KIRAZ, ss. 1038.

³⁹ KKTC Çevre Yasası'nın 2012 yılındaki değişiklikleri de içeren konsolide metni için bkz: <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/elektroks.aspx> (ET: 9 Mart 2015).

önceki 31. maddesine göre çevreyi kirleten bir eylem veya işlemten zarar görmüş olan veya böyle bir işleme tanık olan kişilerin kirleteni uyarma yetkisi bulunmaktaydı. Bu uyarı sonucunda kirletmeye devam edilmesi veya kirliliğin ortadan kaldırılmaması durumunda, buna tanık olan kişilerin güvenlik birimlerini, KKTC Çevre Koruma Dairesi'ni, ilgili belediyeyi veya muhtarlığı haberdar etme yükümlülüğü bulunmaktaydı. Bu durumda, KKTC Çevre Yasası doğrultusunda bu faaliyetlere tanık olan kişinin sorumluluğu, polis örgütünü, Çevre Koruma Dairesi'ni, ilgili belediye veya muhtarlığı durumdan haberdar etmekten öte değildi⁴⁰. Ayrıca eski Çevre Yasası'nın 32. maddesi gerçek veya tüzel kişilerin, çevrenin kirlenmesine karşı dava açma haklarının olduğunu belirtmekteydi. Ancak buradaki sıkıntı, davanın kime karşı ve hangi yargı yolunda açılacağı'nın belli olmamasıydı⁴¹.

Yeni KKTC Çevre Yasası (artık Çevre Yasası olarak anılacaktır), KKTC Cumhuriyet Meclisi tarafından 27 Şubat 2012 tarihinde kabul edilmiştir. Bu yasanın 2. maddesi sürdürülebilir kalkınmanın ne olduğunu anlatmaktadır. İlgili maddeye göre sürdürülebilir kalkınma, insanların ve gelecek kuşakların yaşamlarını sağlıklı bir çevrede koruyacak şekilde kalkınmak demektir. Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik ve sosyal hedefleri dengeleme ilkesine dayanmakta ve gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye atmadan, mevcut kuşakların ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan kalkınma şeklidir.

Çevre Yasası'nın 3. maddesi ise yasanın amaçlarından bahsetmektedir. Maddeye göre çevre tüm canlıların ortak varlığıdır ve yasada onun korunması, iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, insan sağlığını olumsuz etkileyen su, toprak ve hava kirliliğinin ve gürültünün önlenmesi oldukça önemlidir. Bu yasanın amacı da ülkede bulunan bitki ve hayvanlar ile doğal ve tarihsel zenginliklerin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların, sağlık, kültür ve yaşam düzeylerinin geliştirilmesidir. Ayrıca bir diğer amacı, ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerini, çevrenin korunmasına ilişkin temel ilkeler çerçevesinde düzenlemektir. İlgili yasanın 4. maddesine göre çevre, sürdürülebilirlik ve ihtiyatlılık ilkeleri çerçevesinde yönetilmek zorundadır. Bunun yanında çevre ile ilgili karar alma sürecinde şeffaflığın sağlanması ve bu sürece kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil toplum örgütleri ve halkın katılımının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Çevre Yasası'nın "Genel Sorumluluklar" başlığını taşıyan 5. maddesi çevreyi korumak ve bunun için belirtilen önlem ve kurallara uymak görevini idareyi, yönetimi, meslek odaları ve sivil toplum örgütlerini kapsayacak şekilde

⁴⁰ ERHÜRMAN, ss. 453.

⁴¹ Ibid., ss. 454.

tüm gerçek ve tüzel kişilere açıkça yüklemiştir. Çevrenin kirlenmesine yol açan tarafların kirliliği önlemek, ortadan kaldırmak veya çevreyi iyileştirmek için gereken masrafları karşılama zorunluluğu bulunmaktadır. Bu kirliliği durdurmak veya ortaya çıkan zararı azaltmak için kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı masraflar da kirletici etki doğuran faaliyette bulunanlardan tahsil edilebilecektir. Çevre hukukunun temel ilkelerinden olan kirleten öder ilkesinin böylelikle yasa hükmünde açıkça tanınması önemli bir gelişmedir.

Çevre Yasası'nın 23. maddesi ise denizlerin kirletilmesiyle ilgilidir. İlgili maddeye göre kıyı şeritlerinin, deniz kıyılarının, kıyı sularının, limanların ve kara sularının çevre kalitesi korunmak zorundadır. Deniz kirliliğinin önlenmesi için gerekli olan önlemler alınmalıdır⁴².

Çevre Yasası'nda biyolojik çeşitliliğin korunmasına ilişkin de birtakım genel ilkelere yer verilmiştir⁴³. Yasanın 41. maddesine göre yüksek doğal değerleri olan alanlara ve burada bulunan türlere, habitatlar⁴⁴ ve ekosistemlere uygun korumanın sağlanması gerekmektedir. Ayrıca genetik biyolojik çeşitliliği korumak ve geliştirmek adına, KKTC'ye genetiği değiştirilmiş organizmaların girişini ve yayılmasını kontrol etmek için gerekli önlemler alınmalıdır. Bunun yanında, iklim değişikliğinin yaban hayatı üzerinde yol açtığı olumsuz tüm etkileri en aza indirmek için mümkün olan tüm önlemlerin alınması gerekmektedir.

Çevre Yasası'nın 51. maddesine göre ÇED Komisyonu kurulur. Bu komisyonun sekretaryası olarak hizmet verecek olan kurum ise Çevre Koruma Dairesi'dir. ÇED Komisyonu'nun başlıca görevlerinden biri ÇED raporlarının⁴⁵ içeriğini, kalitesini ve doğruluğunu değerlendirmek ve bu raporlarla ilgili görüş bildirmektir. Bu doğrultuda Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı 18 Şubat 2015 tarihinde halkın ve ÇED Komisyonu'nun katıldığı ve daha birçok kurumun temsil edildiği ilk çevresel etki değerlendirme toplantısını Lapta bölgesinde yapmıştır. Toplantıda yapılacak olan yatırımlar ve gerçekleştirilecek olan projelerle ilgili olarak artık şeffaflık ve katılımçılık ilkeleri-

⁴² Çevre Yasası'nın 23. maddesine rağmen Kalecik bölgesinde yaşanan çevre ve deniz kirliliği felaketine aşağıda değinilecektir.

⁴³ KKTC'de yasal olarak ilk kez Çevre Yasası'yla biyolojik çeşitliliğin korunmasına yer verilip konuyla ilgili yasal bir zemin oluşturulmuştur. Bu durumun yaşanmasına ilişkin en büyük motivasyonu Avrupa Birliği hukukuna yerel yasalarının uyumlaştırılması çabası sağlamıştır. <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=149809> (ET: 17 Mart 2015). Tanınmamış bir devlet olmasına ve hiçbir uluslararası veya uluslararası belge ile bağlanmasına imkan olmamasına rağmen, çevre ile ilgili düzenlemelerin Avrupa Birliği standartlarına çıkartılma çabası bu noktada çevrenin korunması için önemli bir adımdır.

⁴⁴ Çevre Yasası'nın 2. maddesine göre habitat, canlıların tabii olarak yaşadığı alanı anlatmaktadır.

⁴⁵ ÇED raporlarının kimler tarafından ve hangi faaliyetler için hazırlanacakları ÇED Tüzüğü'nde sayılmıştır. Çevre Yasası'nın 50. maddesinin 3. fıkrasına göre bu tüzükte öngörülen kişiler çevresel etkilerin değerlendirilmesi sürecini tamamlamadıkça hiçbir onay, lisans, izin, ruhsat veya teşvik alamayacaktır.

nin göz önünde bulundurulacağı belirtilmiş, yapılan yasal değişikliklerle ÇED Komisyonu'nun onayının aranacağına dair halka güvence verilmiştir⁴⁶.

Çevre Yasası'nın 64. maddesine göre çevreyle ilgili olarak verilecek kararlarda görüş alışverişi ve katılım önemlidir. Bunların gerçekleştirilebilmesini sağlamak amacıyla kamu kurum ve kuruluşlarının çevreyle ilgili sahip olduğu bilgilere kamunun ulaşmasının sağlanması yasal bir zorunluluktur. Çevre Yasası'nın 3. ve 64. maddeleri, KKTC vatandaşlarının ötesinde, KKTC'de yaşayan tüm halkın çevre yönetimine katılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Getirilen bu düzenlemelere ve belirtilmiş olan yeni gelişmelere rağmen KKTC'de, halkın çevre ile ilgili konularda yönetime katılmak için en etkili yolun hala dava açmak olduğu görülmektedir. Ancak idari yargı yolunda çevre ile ilgili olarak açılan davaların sayısı çok azdır. Bu durumun ise çevrenin korunması ve sağlıklı bir şekilde geliştirilmesi için olumsuz bir durum yarattığı açıktır⁴⁷.

KKTC'de çevre ile ilgili faaliyet gösteren birkaç önemli idari yapılanma daha vardır. KKTC Cumhuriyet Meclisi 18 Şubat 1991 tarihinde Çevre Komitesi'ni ve Kültür Varlıklarını Koruma Komitesi'ni oluşturdu. Çevre Komitesi yurttaşların sağlıklı bir çevrede yaşamasını sağlamak amacıyla halkta çevre bilincini oluşturmaya çalışmakta, çevrenin kirletilmesinin önlenmesine yönelik araştırmalar yapmaktadır. Kültür Varlıklarını Koruma Komitesi'nin görevi ise KKTC'de bulunan kültür varlıklarının saptanmasına, korunmasına, geliştirilmesine, kamunun kullanımına veya yararlanmasına sunulmasına, yurt içi ve yurt dışında tanıtımına ilişkin faaliyetlerde bulunmaktır⁴⁸.

24 Temmuz 1994 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ve KKTC arasında imzalanan Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin, KKTC'yle BM Çevre ve Kalkınma Konferansı tarafından kabul edilen ilkeler doğrultusunda çevrenin korunmasına ilişkin olarak işbirliği yapmayı taahhüt ettiği görülmektedir. Ayrıca Belediyeler Yasası ile belediyelere, sınırları dahilinde yaşayan insanların sağlık, esenlik, huzur ve refahını sağlama, ilgili belediye sınırları içindeki bölgenin temizlik ve düzenini koruma, tarihi ve kültürel yapıları ve çevreyi koruma ve düzenleme görevleri verilmiştir. Bunun yanında Sağlık Bakanlığı bünyesinde görev yapan Temel Sağlık Hizmetleri Dairesi'nin de çevre ve sağlık ilişkisini koruma ve düzenleme işlerini yürüttüğü görülmektedir⁴⁹.

⁴⁶ <http://www.kibrisgenctv.com/k%C4%B1br%C4%B1s/halkin-da-katildigi-ilk-cevresel-etki-degerlendirme-ced-toplantisini-bugun-lapta-da-yapildi.html> (ET: 19 Mart 2015).

⁴⁷ ERHÜRMAN, ss. 467-468. Çevre ile ilgili olarak açılmış olan ender davalardan biri olan ve Karpaz bölgesi ile ilgili davaya aşağıda değinilecektir.

⁴⁸ FIRAT ve KIRAZ, ss. 1033-1034.

⁴⁹ Ibid., ss. 1035. KKTC'de çevre ile ilgili tüm yasal mevzuatın listesi için bkz: Ibid., ss. 1036. Ayrıca, KKTC'deki çevre ile ilgili kurum ve kuruluşların listesi için bkz: Ibid., ss. 1037.

KKTC çevre hukuku düzenlemeleri temel ve özet olarak yukarıda anlatılanlardan ibarettir. Yukarıda da belirtildiği gibi, KKTC Anayasası'nda yapılmak istenilen değişiklikler halk oylaması engeline takılsa da, Çevre Yasası ile modern düzenlemelere yaklaşılmaya çalışılmıştır. Ancak KKTC'de çevre ile ilgili yaşanan olumsuz gelişmelerin önüne geçilememiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, yaşanan bu çevre sorunlarına değinilecektir.

II. KKTC'DE KARŞILAŞILAN ÇEVRE PROBLEMLERİ

KKTC gibi küçük bir ülkeye sahip olan bir devletin, ülkesi içerisindeki çevresel faaliyetleri daha kolay bir şekilde denetleyebilmesi, yapılacak olan yatırımların çevresel sonuçlarını kontrol edebilmesi beklenmektedir. Ancak, bu konuda yapılan araştırmalar incelendiğinde, doğal güzellikler ve tarihi eserler bakımından pek de fakir bir ülke olmayan KKTC'de durumun çevre açısından ürkütücü olduğu görülmektedir.

KKTC, Kıbrıs adasının topraklarının %36'sını kapsamaktadır. KKTC'nin ekonomik açıdan az gelişmiş olduğu bilinen bir gerçektir. Bunun yanında küçük bir iç pazara sahip, ithalata bağımlı bir devlettir. Yarı kurak iklim kuşağı içerisinde yer almakta, sınırlı doğal kaynaklara sahip olduğu bilinmektedir. Birçok ülkeye kıyasla, hala temiz bir havaya ve sahillere sahip olduğu söylenebilir. Ancak buradaki insan faaliyetleri de çevreyi tehdit etmektedir. Örneğin tarımsal ürünlerin verimini ve kalitesini arttırmak adına, yapay gübre ve tarımsal ilaçlar bilinçsiz bir şekilde kullanılmakta, bu durum yeraltı sularını kirletirken, insan sağlığını da tehdit etmektedir. Denetimsiz tarımsal sulama yöntemleri su sıkıntısı yaratmaktadır⁵⁰. Ayrıca KKTC'de toplu taşımanın gelişmemiş olması da hava kirliliğini arttıran bir unsurdur. Çünkü buradaki motorlu taşıtların sayısı çok hızlı artmakta, bu da havayı kirletmektedir⁵¹.

Çevre hakkının ilk kabul edildiği dönemlerde, bu hakkın ekonomik kalkınma hakkı⁵², girişim özgürlüğü gibi hak ve özgürlüklerle çatışacağı, bu durumun ise hukuksal düzenlemelerle aşılabileceğine ilişkin fikirler öne

⁵⁰ Sevgin AŞKIN, *Kuzey Kıbrıs'ta Çevre Bilinci*, Doğu Üniversitesi Dergisi, C. I, S.1 (2000), ss. 9-15.

⁵¹ Ibid., ss. 15.

⁵² BM Genel Kurulu'nun 4 Aralık 1986 tarihli ve 41/128 sayılı kararıyla kabul ettiği Kalkınma Hakkına Dair Bildiri'nin birinci maddesinde kalkınma hakkı, her insanın ve bütün halkların insan haklarının ve temel özgürlüklerinin tam olarak gerçekleştirileceği bir ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişmeye katılma, katkıda bulunma ve bundan yararlanma hakkına sahip olması nedeniyle vazgeçilmez bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir. İlgili bildirin Türkçe metni için bkz: <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/698b5--Gelisme-Hakkina-Dair-Bildiri.pdf> (ET: 7 Nisan 2015). Kalkınma hakkını işaret edebilmek için İngilizce'de *right to development* kavramı kullanılmaktadır. Bu kavram için Türkçe metinlerde bu kavram kimi zaman gelişme hakkı, kimi zaman da kalkınma hakkı denilebilmektedir.

sürülmüştü⁵³. KKTC gibi küçük, tanınmamış ve insanların faaliyetlerini nedense kolayca denetlemenin mümkün olmadığı bir ülkede, bu çatışmanın gerçekten de yaşandığı, hukuksal düzenlemelerle bile kolayca aşılmadığı görülmektedir. Kentleşme faaliyetleri, gelişme ve kalkınma adına Karpaz başta olmak üzere çeşitli bölgelere verilen zararlar, bu çatışmanın bir örneğidir.

Bu bölümde, önce yukarıda özetlenen KKTC'deki genel çevre problemlerinden bahsedilecektir. Ardından da, oldukça önemli bir bölge olan Karpaz özelinde yaşanan sorunlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

A. KKTC Genelinde Karşılaşılan Sorunlar

KKTC'nin en önemli sorunlarından birisi hızlı ve plansız kentleşmedir. KKTC'de fiziki planlamanın olmayışı, çevreye de zarar vermektedir. KKTC'nin %40'ı için bir planlama söz konusuysa, geriye kalan %60'lık bölgede herhangi bir planlama mevcut değildir. Bunun getirisi olarak da kentleşme ve yapılaşma faaliyetlerinin bir denetimi yapılamamaktadır⁵⁴.

Özellikle Annan Planı sonrasında oldukça hızlı ve plansız artan yapılaşma faaliyetleri, bitki örtüsü tahribatına neden olmuştur. Bunun yanında, Beşparmak Dağları üzerinde bulunan taş ocakları da doğal yapının bozulmasına neden olmaktadır. Kıbrıs adası birçok bitki türüne ev sahipliği yaparken, bu bitkilerin insanlar tarafından bilinçsizce tahrip edilmesi veya toplanması da bitki örtüsüne zarar vermektedir. Bitki örtüsüne zarar veren en önemli ve güncel olaylardan biri de 2013 yılının yaz aylarında Yeşilirmak bölgesinde çıkan yangındır. KKTC'de yangın söndürmek için kullanılacak bir helikopter bulunmadığı için yangına çok geç müdahale edilmiş, bitki türleri yanında hayvanlar da büyük zarar görmüştür⁵⁵.

KKTC'deki doğal yaşama, yangın gibi afetlere hazırlıksızlık, çevre konusundaki bilinçsizlik ve yapılaşmanın yanında, bayındırlık faaliyetleri ile avcılığın da büyük zarar verdiği bilinmektedir. Çevre Koruma Dairesi tarafından 2005 yılında yaptırılan bir araştırmada Kuzey Kıbrıs'ta bulunan 78 sulak alan incelenerek bunlardan 66 adedinin acilen korunma altına alınması gerektiği belirtilmiştir. 2012 verilerine göre arasında doğal göllerin, göletlerin, baraj-

⁵³ UZ, ss. 102.

⁵⁴ Şehir Planlama Dairesi- İçişleri Bakanlığı, KKTC Ülkesel Fizik Plan Özet Rapor, Lefkoşa, KKTC, 2014, ss. 4. 1989 yılında yürürlüğe giren 55/89 İmar Yasası gereğince, 2 yıl içinde yapılması gereken ülkesel fizik planı taslağı, 21 yıl gecikmeye uğramış ve 2010 yılında tamamlanmış, ancak 2015 yılına kadar olan süreçte danışmalarda ve görüşmelerde bulunulmuştur. Ülkesel fizik planının tamamlanması için Kıbrıs Türk Mühendisler ve Mimarlar Odaları Birliği önderliğinde yürütülen çalışmaların sonuna geldiği belirtilmiştir. <http://www.kibrisgazetesi.com/?p=628427> (ET: 24 Mart 2015).

⁵⁵ Gökmen DAĞLI ve diğ., *Kuzey Kıbrıs Florasını Tehdit Eden Çevresel Faktörler*, Su, Çevre ve Tarım Kongresi, AKM-Lefkoşa, KKTC (20-21 Şubat 2014), ss. 2-4.

ların ve lagünlerin bulunduğu sadece 35 sulak alan koruma altındadır. Buna ek olarak, 2008 yılında Mağusa'da bulunan 6 sulak alan Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiştir⁵⁶.

Sulak alanlara kurulan bahçelerdeki insan aktiviteleri üreme amacıyla bu alanları kullanan kuşları rahatsız etmektedir. Sulak alanlarla ilgili karşılaşılan tek sorun bu da değildir. Mağusa bölgesinde bulunan çiftliklerin atıkları, sulak alanlarda bulunan sudaki mineral madde miktarını arttırmakta ve suya zarar vermektedir. Ayrıca plansız bir şekilde inşa edilen yapılar da sulak alanlara zarar vermekte, evsel atıklar çevre kirliliğine yol açmaktadır. Ayrıca sulak alanların etrafına inşa edilen çiftlikler ve konutların yanında, sulak alanların içine yapılan asfaltlaşma ve konut dışı diğer yapılaşma faaliyetleri de vardır. Bu durum, sulak alanların varlığını ciddi anlamda tehlike altına sokmaktadır⁵⁷.

Örneğin Silver Beach Sulak Alanı olarak anılan ve sulak alan karakterli toprak ve bitki örtüsüne sahip olan bölge üzerine bir adet kültür ve kongre merkezi inşa edilmiştir. Bu inşaat faaliyeti nedeniyle bu alandaki bitki örtüsü tahrip olmuş, bölgedeki kuşların rahatsız olduğu gözlemlenmiştir⁵⁸. Ayrıca sınırlı bir çerçevede olan sanayi faaliyetleri de, henüz büyük oranda olmasa da, uzun vadede ülkedeki doğal yapıyı tehdit edecekmiş gibi görünmektedir⁵⁹. Örneğin Güvercinlik Sulak Alanı olarak adlandırılan bölge üzerine sanayi bölgesi kurulmakta, bu faaliyetler sonucu oluşan atıklar söz konusu sulak alanı kirletmektedir⁶⁰.

Kıbrıs adası, kuşlar için iki büyük göç rotasının ortasında bulunmaktadır. Geçmiş yıllarda yapılan kuş gözlemleri ile son yıllardaki incelemeler karşılaştırıldığında, Kıbrıs adasının kuzeyinde bulunan kuş sayısının azaldığına işaret etmektedir. İnsan faaliyetlerinin yoğunlaştığı bölgelerdeki kuşların rahatsız olduğu gözlemlenmektedir⁶¹.

Havardi olarak adlandırılan ve İskele bölgesinde bulunan dere üzerine belediyeye ait yazlık plaj tesisleri kurulmuştur. Bu yapılaşma faaliyeti neticesinde derenin doğal yolu değişmiş, doğal yapı ve bitki örtüsü zarar görmüştür. Bunun ardından derenin denize açılan deltasına gelen hayvan türlerinin buraya gelmemeye başladığı gözlemlenmiştir⁶². Özellikle belediyenin bu projesi sonucunda çevreye verilen zarar düşünüldüğünde, Çevre Yasası'nda öngö-

⁵⁶ Şerife GÜNDÜZ ve diğ., *Kuzey Kıbrıs'taki Sulak Alanları Tehdit Eden Çevresel Faktörler*, Su, Çevre ve Tarım Kongresi, AKM-Lefkoşa, KKTC (20-21 Şubat 2014), ss. 2.

⁵⁷ *Ibid.*, ss. 3-5.

⁵⁸ *Ibid.*, ss. 4.

⁵⁹ AKIŞ, ss. 15.

⁶⁰ *Ibid.*, ss. 5.

⁶¹ *Ibid.*, ss. 4.

⁶² *Ibid.*, ss. 5.

rülmüş olan önlemlerin ve özellikle çevresel etki değerlendirmesi işleminin Kıbrıs'ın kuzeyinde çevreye verilen zararı engelleyici bir etkide bulunmadığı anlaşılmaktadır.

İskele bölgesinde inşa edilen plaj tesislerinin yol açtığı çevresel tahribatın da işaret ettiği gibi, turizmin çevreye olumsuz etkileri söz konusu olabilmektedir. Turizmin yol açtığı olumsuz etkilerden bazıları doğal kaynaklarda meydana gelen nitelik kaybı, doğa, gürültü, hava gibi kirlilik çeşitlerinin baş göstermesi, içme suyu kıtlığı, aşırı kalabalıklaşma ve çöplerin ortaya çıkışındaki artıştır⁶³.

Turistik bölgelerde açılan gece kulüpleri, ses kirliliğine, reklam amaçlı kullanılan ilan panoları görüntü kirliliğine yol açmaktadır. Bu bölgelerdeki otel ve benzeri mekanların atıkları da kirliliği arttıran önemli bir etken olmaktadır. Bu gibi durumlar, özellikle katı atıkların yönetimi kötü olan gelişmekte olan ülkeler için büyük problemler teşkil etmektedir. Ayrıca turistik bölgelerdeki dağlar ve deniz kenarları düzenli bir kent planlaması yapılmadan yapılaşmaya maruz kalmakta, bu gibi faaliyetler genellikle bölgenin geleneksel yapısına uygunluğu göz ardı etmektedir⁶⁴. Girne kentinde karşı karşıya kalınan durum, sayılan olumsuz yönlere birer örnek teşkil etmektedir.

Girne'de yeşil alanlardaki bitki örtüsü, bölgedeki yapılaşma faaliyetleri nedeniyle zarar görmüş, turizmin gelişmesiyle birlikte gürültü, hava ve çevre kirliliği artmıştır. KKTC'nin geri kalan bölgeleri gibi, Girne'de de yeterli bir altyapı ve kanalizasyon sisteminin bulunmaması, atık suların denize boşalmasına neden olmakta, bu nedenle su kirliliği yaşanmakta, bunun yanında zaman zaman belirli bölgelerde kötü kokular nedeniyle rahatsızlık oluşmaktadır. Girne'deki en büyük sorunlardan biri, oteller, mağazalar, gece kulüpleri ve yazlık siteler nedeniyle kentin sahip olduğu doğal görüntünün bozulmuş olmasıdır. Birçok işletme, turistlerin dikkatini çekmek için ilan panoları kullanmakta, görüntü kirliliğine neden olmaktadır⁶⁵.

KKTC'de yaşanan ve güncel sayılabilecek bir diğer çevre felaketi de Kalecik bölgesinde yaşanmıştır. Çevre Yasası'nın güncellenerek kabul edilmesi, ne yazık ki Kalecik bölgesinde bulunan AKSA Elektrik Santrali'nin çalışmalarını sırasında yaşanan çevre felaketini engelleyememiştir.

⁶³ Buna ek olarak, kentin simgesi haline gelen kültürel veya tarihsel varlıklara zarar gelmesini ve karşılaşılan trafik problemlerini de turizme bağlayan yazarlar vardır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkzn: Beser Oktay VEHBİ ve Naciye DORATLI, *Assessing the Impact of Tourism on the Physical Environment of a Small Coastal Town: Girne, Northern Cyprus*, European Planning Studies, C. XVIII, S.9 (2010), ss. 1486.

⁶⁴ Ibid., ss. 1486. Turizmin çevreye getirdiği olumlu özelliklerin de bulunduğunu savunanlar vardır. Örneğin doğal güzellikleriyle ünlü bir yeşil alanın yabancı turistlerin ülkeye gelmesini devam ettirmesi için, söz konusu bölgenin korunması motivasyonu oluşacaktır. Turizmin çevreye etkisinin olumlu veya olumsuz olduğuna ilişkin tartışma için bkzn: Ibid., ss. 1486-1489.

⁶⁵ Ibid., ss. 1495-1496.

KKTC'de yaşanan elektrik enerji ihtiyacı artışının ardından 15 Ekim 2002 tarihinde Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu ile AKSA firması arasında yapılan kira sözleşmesiyle elektrik enerjisi üretiminde AKSA'dan yardım alınması yoluna gidilmiştir. Ardından Kalecik'te bir santral kurulmuş ve AKSA elektrik enerjisi takviyesi yapmaya başlamıştır⁶⁶.

2013 yılının Temmuz ayında, Katipoğlu isimli 40 metrik tonluk yakıt tankeri, taşıdığı yakıtı aktarmak üzere AKSA şirketine ait enerji tesisinin bulunduğu Kalecik koyuna yanaşmıştır. İçinde bulunan yakıtı AKSA'ya ait santral depolarına aktarma işlemi başladıktan kısa bir süre sonra, dalgıç tarafından ilk boruda bağlantı sızıntısı olduğu saptanmıştır. Bunun ardından diğer hat üzerinden aktarma işlemine devam edilmiştir. 15 Temmuz 2013'te saat 23.43'e kadar devam eden aktarma işlemi sırasında, boru hatlarında kopma meydana gelmiş ve denize yakıt sızmıştır. Kaçak fark edildikten sonra acil durum işlemleri başlatılmış, vana kapatılarak aktarma işlemine son verilmiştir. Bu süreç içerisinde yaklaşık 100 ton fuel-oil denize akmış, önemli ölçüde çevre kirliliği yaşanmıştır. Yaklaşık bir kilometrelik bir alanda canlı yaşamı kalmamıştır, balıkçılık faaliyetleri ve turizm oldukça olumsuz etkilenmiştir. Çevre Koruma Dairesi AKSA'ya ve gemi şirketinin KKTC temsilcisine ayrı ayrı asgari ücretin 60 katı tutarında ceza verilebileceğini saptadıktan sonra, toplam 169 bin 800 TL ceza vermiştir. Ayrıca gerçekleştirilen bütün temizlik çalışmaları, Çevre Yasası'nda da kabul edilen kirleten öder ilkesi doğrultusunda AKSA tarafından ödenmiştir⁶⁷.

Kalecik'te yaşanan bu çevre felaketinin ardından, denizden toplanan fuel-oil atıkların hala muhafaza edildiği ve yok edilme çalışmalarının sürdüğü bilinmektedir. Söz konusu atıkların yok edilmesi için iki ihtimal üzerinde durulmaktadır. Bunlardan ilkinde göre yer altına sızdırmama özelliği bulunan beton depolar inşa edilip atıkların 25 yıl boyunca burada muhafaza edilmesi düşünülmektedir. İkinci ihtimal ise maliyetini AKSA'nın karşılayacağı özel yakma tesisinde bu atıkların yok edilmesidir. Bu ikinci yöntemin benimsenmesi halinde uygun koşulların sağlanmasına, havanın kirlenmeyeceği bir sistemin kurulacağına dikkat edileceği belirtilmiştir⁶⁸. Ancak fuel-oil atıkların imha edilmesi ile ilgili güncel bir bilgiye veya bu imha yöntemleri hakkında herhangi bir ayrıntıya ulaşılamamıştır.

⁶⁶ <http://www.kibtek.com/Santrallar/SantTarihce.htm> (ET: 20 Mart 2015).

⁶⁷ <http://www.yeniduzen.com/Haberler/haberler/bakan-harmanaci-basin-toplantisi-duzenledi/5863> (ET: 20 Mart 2015).

⁶⁸ <http://cevrevedogalkb.com/v1/index.php/dincyurekaksanin-baca-degerleri-bizim-yasalarimizin-ve-avrupa-birliginin-ongordugu-degerlerin-de-altinda-kib-tek-te-de-bizim-acimizdan-filtre-ta/> (ET: 20 Mart 2015). Zaten Çevre Yasası'nın 5. maddesiyle de benimsenen kirleten öder ilkesi doğrultusunda, ikinci ihtimalde öngörülen çözüm yolu gereğince alınacak önlemlerde gereken ödemeyi AKSA'nın gerçekleştirilmesi hukukun bir gereğidir. Ayrıca gerçekleştirilen temizlik faaliyetlerinin de AKSA tarafından karşılanması da yine 5. maddeye dayanmaktadır.

Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanı'nın yaptığı bir açıklama ise AKSA Elektrik Santrali'nin uygulamalarının günümüzde çevre açısından daha duyarlı olduğu yönündedir. Açıklamaya göre AKSA Elektrik Santrali'nde filtre sistemleri devreye girmiş ve baca gazı değerleri KKTC yasalarınca ve Avrupa Birliği'nce öngörülen değerlerin de altında seyretmeye başlamıştır. Buna göre, KKTC hukukunda ve Avrupa Birliği'nin düzenlemelerinde azot oksit değeri 450 birim iken, AKSA Elektrik Santrali'nin bazı bacalarında bu değer 400, bazı bacalarında ise 300 birimin altındadır. AKSA Elektrik Santrali yanında, Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu'na ait Teknecik Santrali'nde de filtre takılması çalışmaları başlamış, buna ilişkin olarak Bakanlar Kurulu ve Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu yönetimi ile anlaşmaya varılmıştır. Yapılan açıklamada, Teknecik Santrali'nin planladığı kapasite artırımının Çevre Yasası'nda bulunan ÇED raporunun alınmasının ardından mümkün olabileceği belirtildi. Aynı durumun AKSA Elektrik Santrali için de geçerli olduğu bildirildi⁶⁹.

BM Genel Kurulu'nda 12 Aralık 1972 tarihinde kurulması onaylanan BM Çevre Programı, çalışmalarını 5 ana konu altında toplamıştır. İlk olarak yerleşim ve sağlık, ikinci olarak da okyanuslar bu konular arasındadır. İlgili konulardan diğerlerinden biri, çevre ve kalkınma, dördüncüsü ise sanayidir. Son olarak da doğal afetler ve ekosistemin çalışma konularından olduğu belirtilmektedir⁷⁰. BM Çevre Programı'nın çalışmaları incelendiğinde, KKTC'nin bu konularda sıkıntı yaşadığı ortadadır. KKTC yönetimi doğal afetlere hazırlıksız olduğu için çıkan yangında önemli ölçüde yeşil alan tahrip olmuştur. AKSA felaketi nedeniyle denize verilen zarar da ortadadır. Yerleşim ve sanayinin gelişmesi konusundaki plansızlık, doğayı her geçen gün biraz daha tahrip etmektedir. Sulak alanların korunmaması da ekosisteme zarar vermiştir. Bunların göz önünde bulundurulması kentleşme ve kalkınma faaliyetlerinin planlanması, çevrenin korunması açısından önem taşımaktadır.

B. Karpaz Bölgesi'nde Doğaya Verilen Zararlar

El değmemiş doğal bölgeler, özellikle buralara özgü hayvan çeşitleri ve bitki örtüsü nedeniyle turistlerin görmek istediği yerler olmaktadır⁷¹. KKTC'de belirtilen tüm bu özellikleri barındıran alan, Karpaz olarak adlandırılan, birçok hayvan türüne ve bitkiye ev sahipliği yapan bölgedir. Karpaz'da bulunan en önemli hayvan türleri karpaz eşekleri ve Caretta Caretta türü kaplumbağalardır. Karpaz eşekleri Karpaz Milli Parkı olarak anılan bölgede özgürce dolaşmaktadır ve hem bölgenin, hem de Kıbrıs'ın özellikle kuzeyinin

⁶⁹ <http://cevrevedogalkb.com/v1/index.php/dincyurekaksanin-baca-degerleri-bizim-yasalarimizin-ve-avrupa-birliginin-ongordugu-degerlerin-de-altinda-kib-tek-te-de-bizim-acimizdan-filtre-ta/> (ET: 20 Mart 2015).

⁷⁰ TUNA, ss. 260.

⁷¹ VEHBİ ve DORATLI, ss. 1486.

simgesi haline gelmiştir. Caretta Caretta türü kaplumbağalar ise adada bulunan diğer bazı sahiller yanında, Karpaz'da bulunan Altınkum isimli sahile de yumurtlama dönemlerinde gelmektedir. Kıbrıs'ın sembolü haline gelen bu hayvanlar, bölgeye turistlerin gelmesine de yol açmaktadır.

Hazırlanmakta olan ülkesel fizik planı taslağının özetine göre, korunacak olan hassas bölgelerden biri de Karpaz'dır. 55/89 İmar Yasası'nın 5. maddesi gereğince hazırlanan ülkesel fizik planı taslağı, Karpaz'da yenilenebilir enerji kullanımının teşvik edilmesi gerekliliği üzerinde durmakta, bu bölgede yeni taş ocaklarının açılmasına izin verilmemesini sağlamayı hedeflemektedir. Bu taslağın özet raporuna göre, mevcut taş ocaklarının faaliyetleri yüksek teknoloji kullanılarak düzenlenecek ve çevreye olan olumsuz etkileri engellenecektir. Özete göre, Karpaz Bölgesi içinde kalan Avtepe isimli köyde bulunan meşoş lalelerinin bulunduğu alan özel koruma bölgesi olarak ilan edilecektir⁷².

Şehir Plancıları Odası, Dipkarpaz bölgesinde yer alan Altın Kumsal olarak anılan sahil üzerindeki yapılaşmaya dikkat çekmektedir. Uzun ve temiz bir sahil olan bu alana, turistlere kiralamak amacına yönelik, hiçbir gerekli izin alınmadan, kaçak yapılar yapılmaktadır. Şehir Plancıları Odası'na göre yetkili makamlar bu bölgedeki kaçak yapılaşma için kaçak inşaat ihbarı yapmaktan kaçınılmaktadırlar. Bu alanın, ülkesel fizik planı taslağında hassas bölge diye nitelendirilip, özel olarak korunması gereken alan olarak ilan edildiği hatırlatılmakta, söz konusu planın şimdiden sadece bir rehber olarak kaldığı eleştirisi yapılmaktadır⁷³.

Karpaz sahillerindeki yapılaşma dışında, doğal güzellikleri ve el değmemiş doğasıyla ünlü bu alana, elektrik götürülmek istenmiş, bu ise Yüksek İdare Mahkemesi (YİM)'nin⁷⁴ önüne bir dava olarak gelmiştir. Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu, 27 Şubat 2007 tarihinde Dipkarpaz Köyü'nden Zafer Burnu'na kadar olan ve Bakanlar Kurulu kararıyla milli park ilan edilip koruma altına alınan bölgeye direkler dikerek, bu direkler aracılığıyla enerji iletim hattı çekilerek bölgeye elektrik götürülmesine, bunun için de bir ihaleye çıkılmasına karar vermiştir. Söz konusu elektriğin bölgeye sağlanması sonucunda bu alanda bulunan küçük otellere, pansiyonlara, Apostolos Andreas Manastırı'na, gümrük gözetleme binasına ve polis lojmanına elektrik verilmesi sağlanacaktır⁷⁵.

"Yeşil Barış Hareketi Derneği ve diğerleri ile KKTC Bakanlar Kurulu ve diğerleri arasında" olarak anılan bu davayı KKTC'nin değişik bölgelerinde oturan 6 vatandaş ile Yeşil Barış Hareketi Derneği, Kıbrıs Erozyonla Mücadele

⁷² KKTC Ülkesel Fizik Plan Özet Rapor, ss. 13-16 ve 34.

⁷³ <http://www.ktcmo.org/content.aspx?ID=3425142521> (ET: 24 Mart 2015).

⁷⁴ KKTC Anayasası'nın 142. maddesine göre YİM, Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan ve Yargıtay olarak görev yapan KKTC Yüksek Mahkemesi'nin yerine getirdiği görevlerden birisidir.

⁷⁵ YİM'in 29 Aralık 2010 tarihli, 117/2007 kararı, ss. 3. kararının tam metni için bknz: <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararsonuc.aspx?nerde=yim&yile=2010> (ET: 13 Mart 2015).

ve Ağaçlandırma Vakfı, Kıbrıs Türk Biyologlar Doğayı Araştırma ve Koruma Derneği KKTC Anayasası'nın 152. maddesi⁷⁶ doğrultusunda YİM'de açmıştır.

Davacılara göre bölgeye direkler üzerinde çekilecek hat nedeniyle yangın çıkma tehlikesi vardır. Böyle bir durumda ise bitki örtüsünün ve hayvanların zarar göreceği açıktır. Yangın tehlikesi dışında, elektrik direklerinde bulunan zehirli kimyasallar da bitki örtüsüne ve hayvanlara zarar verebilecektir. Karpaz'da bulunan kumsalların ışıklandırılması yumurtalarından çıkan ve denize doğru giden deniz kaplumbağalarının yönlerini şaşırmasına, denize ulaşmadan telef olmalarına yol açacaktır. Kıbrıs eşeklerinin elektrik direklerine çarparak zarar görmeleri tehlikesi de bulunmaktadır. Ayrıca davacılara göre elektriğin ardından, bölgede yerleşim alanları kurulacak, bu durumda da milli park niteliği kaybedilecek, burada bulunan tarihi eser ve kalıntılar zarar görecektir⁷⁷. Davacılar söz konusu bölgeye elektrik götürülmesine ilişkin olarak alınan ihaleye çıkma kararının, bu ihaleyi sonuçlandıran kararın, bu kararlarla ilgili tüm işlemlerin hükümsüz ve etkisiz olduğuna ve/veya herhangi bir sonuç doğuramayacağına dair mahkeme kararı talep etmektedir⁷⁸.

Davaya konu olan ve milli park sayılan bölgeye elektrik götürülebilmesi için gereken alt yapı faaliyetlerinin yapılabilmesi, planlama makamı ve Taşınmaz Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (TEEAYK)'nın olumlu görüş vermesine bağlıdır⁷⁹. TEEAYK, konu ile ilgili görüşünde bu alanın imara kapalı olduğunu belirtmiş, bu alanın çevre ve tarih açısından özellikler taşıyan, önemli bir yer olduğuna değinmiştir. Bu bölgenin doğal ve arkeolojik sit alanı olarak ilan edilmesini sağlayan özelliklerinden bazıları, toprak altında 15 yerleşim yerinin bulunması, bakir bir alan olması, başka ülkelerde ender rastlanan ardıç koruluklarına rastlanması, göçmen kuşların uğrak yeri olması, nesilleri tükenmek üzere olan *Caretta Caretta* ve *Chelonia Myda* türü kaplumbağaların yumurtlama yerlerinin burada bulunması, nesli tükenmek üzere olan Akdeniz fokunun burada görülmesi ve diğer bazı yabani kuş ve hayvan türlerinin burada yaşamasıdır⁸⁰.

⁷⁶ KKTC Anayasası'nın Yüksek İdare Mahkemesinin Yetkileri başlığını taşıyan 152. maddesinin 1. ve 2. fıkraları şu şekildedir: "(1) Yüksek İdare Mahkemesi, yürütsel veya yönetsel bir yetki kullanan herhangi bir organ, makam veya kişinin bir kararının, işleminin veya ihmalinin, bu Anayasanın veya herhangi bir yasanın veya bunlara uygun olarak çıkarılan mevzuatın kurallarına aykırı olduğu veya bunların söz konusu organ veya makam veya kişiye verilen yetkiyi aşmak veya kötüye kullanmak suretiyle yapıldığı şikayeti ile kendisine yapılan başvuru hakkında, kesin karar vermek münhasır yargı yetkisine sahiptir.

(2) Böyle bir başvuru, sahip olduğu meşru bir menfaati, bu gibi karar veya işlem veya ihmal yüzünden olumsuz yönde ve doğrudan doğruya etkilenen kişi tarafından yapılabilir."

⁷⁷ YİM 117/2007 sayılı kararı ss. 16.

⁷⁸ Ibid., ss. 3-4.

⁷⁹ ERHÜRMAN, ss. 469.

⁸⁰ YİM 117/2007 sayılı kararı, ss. 3.

Yukarıda sayılan özelliklere sahip bir alan olması nedeniyle, TEEAYK bu bölgeye böyle bir elektrik altyapısının getirilmesinin zararlar doğuracağına karar vermiş ve bu girişimi uygun bulmamıştır. TEEAYK, buradaki tesislerin elektrik ihtiyaçlarının güneş enerjisi gibi çevreye zarar vermeyecek olan alternatif enerji yöntemleri ile karşılanmasının uygun olduğuna karar vermiştir⁸¹.

YİM, kararında TEEAYK'nın konuyla ilgili kararı nedeniyle yapılan elektrik götürme işleminin hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir. Ancak, mahkeme davacıların güncel menfaatlerinin ihlal edilmediğine, menfaatlerinin ihlalini kanıtlamak amacıyla ileri sürülen gerekçelerin ciddi ve makul ilgiyi kanıtlayamadığına karar vererek davaya bakmayı reddetmiştir⁸². Oysa KKTC Anayasası'nın yukarıda belirtilen 40. maddesi, çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevrenin kirlenmesini önlemek gibi görevleri devlete, gerçek ve tüzel kişilere yüklemektedir. Anayasa'nın 40. maddesi çevre hakkının herkese ait bir hak olduğunu kabul etmektedir. Erhürman, KKTC'de yaşayan herkesin açacağı çevre davalarında kişisel menfaatin var olduğunun kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada Erhürman'a göre sadece vatandaşlar tarafından değil, yabancılar tarafından açılacak çevre davalarında da, Anayasa'nın ilgili hükmünde çevre hakkının herkese tanınmış olması göz ardı edilmemeli ve bu davalarda da menfaat şartının varlığı kabul edilmelidir⁸³.

İlgili kararında YİM, belirtildiği gibi menfaatin varlığını kabul ederken, menfaatin güncel olmaması nedeniyle davayı reddetmiştir. YİM'e göre bir idari işleme karşı iptal davası açabilmek için, menfaatin kişisel olması gerekmektedir. Menfaatin kişisel olması, söz konusu idari işlemin dolaylı veya dolaysız olarak davacıya etki etmesi, onun bir menfaatini ihlal etmiş olması demektir. Kısacası iptal davasının açılabilmesi için, işlemin doğrudan doğruya davacı hakkında yapılmış olması gerekmekte, yapılan işlemin davacının menfaatini dolaylı olarak olumsuz yönde etkilemesi de yeterli olmaktadır. YİM'e göre menfaatin bulunmasına karar verilebilmesi için zarar gördüğü iddia edilen menfaatin güncel bir menfaat olması gerekmektedir. İleride meydana gelebilecek olan bir menfaat ihlali, iptal davası açma hakkını vermemektedir⁸⁴. Bu nedenle YİM, söz konusu ihale kararının hukuka aykırı olduğunu

⁸¹ ERHÜRMAN, ss. 477.

⁸² Ibid., ss. 481. Kararın ilgili kısmı şu şekildedir: "*Davacıların bölgeye elektrik akımı götürülmesi halinde bölgenin yerleşime açılacağı, yapılaşma nedeni ile milli park niteliğini yitireceği, eski eserlerin zarar göreceği iddiaları varsayımına dayanan ileriki tarihlerdeki olasılıklarla ilgili olup bunlardan dolayı davacıların güncel bir menfaatlerinin olumsuz etkilenmesi söz konusu değildir. Kaldı ki, bu endişelere sebebiyet veren olasılıkların meydana gelmesini engelleyen yasal mevzuat vardır ve bu olasılıkların önlenmesi için yasal yollar mevcuttur.*" YİM 117/2007 sayılı kararı, ss. 17.

⁸³ Tufan ERHÜRMAN, *KKTC Çevre Davaları ve Adil Yargılanma Hakkı*, Baro, Yıl:11, S.22 (Haziran 2011), ss. 6-7.

⁸⁴ YİM 117/2007 sayılı kararı, ss. 10-11.

kabul etmesine rağmen⁸⁵, olumsuz yönde etkilenen güncel bir menfaatin olduğuna ikna olmadığını belirterek, davayı reddetmiştir⁸⁶.

Erhürman, Anayasa'nın 40. maddesi karşısında dava açan gerçek ve tüzel kişilerin menfaatlerinin, çevreye zarar vereceğine yetkili kurulca karar verilmiş bir idari işlemin tarafından ciddi bir şekilde ihlal edilmeyeceğine ilişkin kararı yanlış bulmaktadır. Ayrıca o tarihte yürürlükte bulunduğu şekliyle Çevre Yasası'nın 32. maddesinin de çevreyi kirleten işlemlere karşı dava açma hakkının bu kişilere verdiği belirtilmekte, karar bu yönüyle de eleştirilmektedir.

Erhürman, YİM'in bu kararında, çevre hukukunun önemli ilkelerinden olan önleyicilik ve ihtiyat ilkelerinin dikkate alınmadığını ve söz konusu karar nedeniyle gerçek ve tüzel kişilerin çevre kirlenmeden önce harekete geçmesinin olanaksızlaştırıldığını belirtmiştir⁸⁷. Oysa çevre hukuku açısından önem taşıyan önleyicilik ilkesi doğrultusunda, çevreye zarar vereceği düşünülen idari işlemlere karşı davaların zararın doğmasından önce açılabilmesine imkan tanımak gerekmektedir. Çevre davalarının açılabilmesi için zararın doğmasını beklemek, çevre davalarının amacına aykırı bir durum oluşturmaktadır. Çünkü çevrenin kirlenmesi çoğu zaman geri döndürülmesi imkansız zararlar doğurmaktadır. Bu zararlar verildikten sonra da buna neden olan işlemi iptal etmek faydasız olacaktır⁸⁸.

Karpaz bölgesi, ekonomik olarak gelişmiş bir bölge değildir. Buraya götürülen elektrikle bölgenin kalkındırılmasının, turizme yönelik yatırımların artırılmasının amaçlanmış olduğu düşünülebilir. Ancak bunun yetkili makamın yapılmasını uygun bulmadığı bir yöntemle ve çevreye gelebilecek zarar ihtimallerini göz ardı ederek yapılması hukuka aykırı olduğu kadar, vicdanları da rahatsız eden bir durumdur.

Gerçek ve kuşatıcı bir çevre koruma anlayışı, doğal ve kültürel zenginliklerin korunmasını gerektirmektedir⁸⁹. Karpaz bölgesinin kalkınması ve bu bölgedeki halkın ekonomik refahı, Çevre Yasasında da tanımlanan sürdürülebilir kalkınma ilkesine göre sağlanmalı, burada bulunan doğal ve kültürel zenginlikler korunmalıdır. Burada yok olma riski ile karşılaşan canlı türleri, insanlığın korunması gereken ve gelecek kuşaklara bırakacağı ortak mirasıdır.

⁸⁵ Ibid., ss. 21.

⁸⁶ Ibid., ss. 18.

⁸⁷ ERHÜRMAN, *Çevre Davalarında 'Menfaat İhlali': Danıştay ve KKTC Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, ss. 477-482.

⁸⁸ ERHÜRMAN, *KKTC Çevre Davaları ve Adil Yargılanma Hakkı*, ss. 7-8.

⁸⁹ GEMALMAZ, ss. 236.

SONUÇ

Çalışmada Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki çevre ile ilgili yasal mevzuattaki güncel gelişmeler özetlenmeye çalışılmış, buradaki kentleşme, sanayileşme, elektrik üretimi gibi faaliyetlerin çevre üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Belirtildiği gibi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yönetimi doğal afetlere hazırlıksız olduğu için, Yeşilirmak bölgesinde çıkan yangın sonucu önemli ölçüde yeşil alan kaybedilmiştir. Bunun yanında, AKSA felaketi nedeniyle denize ve buradaki canlılara verilen zararın büyüklüğü de ortadadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki kentleşme ve sanayinin gelişmesi konusundaki plansızlık, doğayı her geçen gün biraz daha tahrip etmektedir. Sulak alanların korunamaması, üzerlerine yapılan inşaatlar, buralardaki ekosisteme zarar vermiştir. Özellikle Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın çalışmaları incelendiğinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bu konularda sıkıntı yaşadığı ortadadır.

Karpaz bölgesinde sahillere kurulan kaçak turistik tesislerin denetimsizliği de kamu vicdanını rahatsız etmektedir. Buraya götürülen elektrik nedeniyle buradaki doğal dengenin ve nesli tükenmekte olan hayvanların zarar görmesi an meselesidir. Çevreye verilen zararın sadece bu çevreyle sınırlı kalmadığı unutulmamalıdır. Çevresel sorunlar sadece söz konusu sorunların karşılaştığı alanlarda etki doğurmamakta, sınır aşan nitelik göstermektedir. Bu nedenle atılacak adımların göz önünde bulundurularak atılması gerekmektedir.

Tanınmamış bir devlet olan ve uluslararası antlaşmalarla bağlanıp, kendisini bu antlaşmaların denetimi altına sokmak olanağı bulunmayan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, bu konuda yasal değişiklikler yaparak modern çevre hukuku düzenine yaklaşmak istemiştir. Bu her ne kadar iyi niyetli bir davranış olsa da, görüldüğü gibi yaşanan felaketlerin önüne geçilmesine etki etmemiştir. Bu çerçevede, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde modern devletlerin iç hukuklarındaki çevre koruma mekanizmalarının daha yakından takip edilmesi gerekmektedir. Ayrıca devletin ve diğer aktörlerin uluslararası hukuk metinleriyle bağlı olmamalarına rağmen faaliyetlerini bu metinlerle bağlı aktörler gibi düzenlemelerinin önünde bir engel bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Abdullah UZ, *Türkiye'de Çevre Hakkının Mülkiyet Hakkı ve Özel Teşebbüs Hürriyeti Üzerindeki Etkileri*, Amme İdaresi Dergisi, C. XLI, S.3 (Eylül 2008), ss. 99-124.
- Ahmet M. GÜNEŞ, *Çevre Hukuku Açısından Stratejik Çevresel Değerlendirme*, TBB Dergisi, S.91 (2010), ss. 33-66.
- Altay FIRAT ve Aşkın KİRAZ, *Kuzey Kıbrıs'ta Çevre Olgusunun Hukuksal Mevzuattaki Yeri ve Değişim Süreci*, Akademik Platform, ss. 1031-1041.
- Beser Oktay VEHBİ ve Naciye DORATLI, *Assessing the Impact of Tourism on the Physical Environment of a Small Coastal Town: Girne, Northern Cyprus*, European Planning Studies, C. XVIII, S.9 (2010), ss. 1486-1505.
- Cormac CULLINAN, *Vahşi Hukuk*, çev.: Meral GÜNEŞDOĞMUŞ, 1. B., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Durmuş TEZCAN ve diğ., *İnsan Hakları El Kitabı*, 4. B., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Erol ÇİÇEK, *İnsan Hakkı Olarak Çevre ve Çevre Hukukuna Hakim Olan Bazı İlkeler*, TBB Dergisi, S.103(2012), ss. 351-378.
- Ezgi ÇERÇİ, *Çevre Hukukunun Temel İlkeleri*, Anahtar, Haziran 2011, ss. 20-23.
- Gülgün TUNA, *Uluslararası Örgütler ve Çevre*, Doğu Batı, Yıl: 6, S.24 (Ağustos, Eylül, Ekim 2003), ss. 257-272.
- Malcolm N. SHAW, *International Law*, 6. B., Cambridge, Cambridge University Press, 2011.
- Mehmet Semih GEMALMAZ, *Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı ve Türk Düzenlemesi*, İÜHF, C. LII, S.1-4 (1986-1987), ss. 233-278.
- Necmettin ÖZERKMEN, *İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına*, AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. XLII, S.1-2 (2002), ss. 167-185.
- Nükhet TURGUT, *Kirleten Öder İlkesi ve Çevre Hukuku*, AUHFD, C. XLIV, S.1-4(1995), ss. 607-654.
- Sevgin AŞKIN, *Kuzey Kıbrıs'ta Çevre Bilinci*, Doğu Üniversitesi Dergisi, C. I, S.1 (2000), ss. 7-17.
- Şule Şahin CEYLAN, *Gelecek Nesillerin Haklarına Gewirth Formülü: Bireyden Toplumaya Doğru*, İÜHF, C. LXXII, S.1 (2014), ss. 293-310.
- Tufan ERHÜRMAN, *Çevre Davalarında 'Menfaat İhlali': Damıtay ve KKTC Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, AÜHF, C. LX, S.3 (2011), ss. 447-484.
- Tufan ERHÜRMAN, *KKTC Çevre Davaları ve Adil Yargılanma Hakkı*, Baro, Yıl: 11, S.22 (Haziran 2011), ss. 6-8.

John RAWLS, *A Theory of Justice*, Cambridge, Harvard University Press, 1999.

Zeynep Özlem ÜSKÜL ENGİN, *Birey Kavramının Gelişimi ve İnsan Hakları*, İÜHFİM, C. LXXII, S.1 (2014), ss. 201-217.

Tebliğ ve Raporlar

Gökmen DAĞLI ve diğ., *Kuzey Kıbrıs Florasını Tehdit Eden Çevresel Faktörler*, Su, Çevre ve Tarım Kongresi, AKM-Lefkoşa, KKTC (20-21 Şubat 2014).

Şerife GÜNDÜZ ve diğ., *Kuzey Kıbrıs'taki Sulak Alanları Tehdit Eden Çevresel Faktörler*, Su, Çevre ve Tarım Kongresi, AKM-Lefkoşa, KKTC (20-21 Şubat 2014).

Şehir Planlama Dairesi- İçişleri Bakanlığı, KKTC Ülkesel Fizik Plan Özet Rapor, Lefkoşa, KKTC, 2014.

Online Kaynaklar

<http://cevrevedogalkb.com/v1/index.php/dincyurekaksanin-baca-degerleri-bizim- yasalarimizin-ve-avrupa-birliginin-ongordugu-degerlerin-de-altinda-kib-tek-te- de-bizim-acimizdan-filtre-ta/> (ET: 20 Mart 2015).

http://www.kibris.net/kktc/kurumlar/lefkectd/rio_deklarasyonu.htm (ET: 15 Kasım 2015).

<http://www.kibrisgazetesi.com/?p=628427> (ET: 24 Mart 2015).

<http://www.kibrisgenctv.com/k%C4%B1br%C4%B1s/halkin-da-katildigi-ilk- cevresel-etki-degerlendirme-ced-toplantisini-bugun-lapta-da-yapildi.html> (ET: 19 Mart 2015).

<http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/35/news/137084> (ET: 30 Nisan 2015).

<http://www.kibtek.com/Santrallar/SantTarihce.htm> (ET: 20 Mart 2015).

<http://www.kibristime.com/kibris/tarihi-surlara-beyaz-duvar-h34751.html> (ET: 19 Mart 2015).

<http://www.ktcmo.org/content.aspx?ID=3425142521> (ET: 24 Mart 2015).

<http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=149809> (ET: 17 Mart 2015).

<http://www.tufanerhurman.com/anayasa-degisikligi-ve-gecici-10uncu-madde/> (ET: 30 Nisan 2015).

[http://www.tufanerhurman.com/anayasa-degisiklik-onerisi-madde-gerekceleri/](http://www.tufanerhurman.com/anayasa-degisiklik-onerisi-madde-gerekcileri/) (ET: 10 Mart 2015).

http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_1780.htm (ET: 6 Aralık 2015).

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/documents/legaltexts/Espoo_Convention_authentic_ENG.pdf (ET: 6 Aralık 2015).

<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf> (ET: 15 Kasım 2015).

<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503> (ET: 6 Aralık 2015).

<http://www.yeniduzen.com/Haberler/haberler/bakan-harmanci-basin-toplantisi-duzenledi/5863> (ET: 20 Mart 2015).

<http://www.yeniduzen.com/Haberler/haberler/cevreye-anayasal-koruma/39151> (ET: 10 Mart 2015).

Yasa, Anayasa ve Mahkeme Kararı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 12 Kasım 2008 tarihli kararının tam metni için bkz: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89558#{"itemid":\["001-89558"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89558#{) (ET: 15 Kasım 2015).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası, <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa.aspx> (ET: 9 Mart 2015).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Çevre Yasası, <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/elektroks.aspx> (ET: 9 Mart 2015).

Uluslararası Adalet Divanı, 8 Temmuz 1996 tarihli kararının tam metni için bkz: <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf> (ET 15 Kasım 2015).

Uluslararası Adalet Divanı, 25 Eylül 1997 tarihli kararının tam metni için bkz: <http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7375.pdf> (ET: 15 Kasım 2015).

KKTC Yüksek İdare Mahkemesi, 29 Aralık 2010 tarihli, 117/2007 sayılı kararının tam metni için bkz: <http://www.mahkemeler.net/cgi-bin/yenikararsonuc.aspx?nerde=yim&yile=2010> (ET: 13 Mart 2015).

